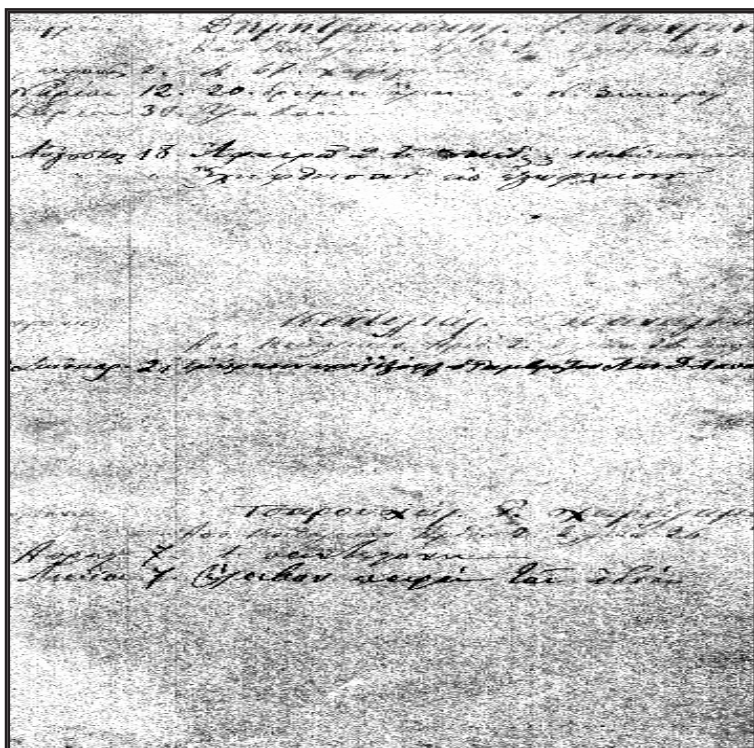

ΣΕΙΡΑ: ΕΡΕΥΝΕΣ-ΜΕΛΕΤΕΣ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΜΑΣ ΕΧΟΥΝ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΑΣΤΟΡΕΙΟ 2022

ΕΚΔΟΣΗ

www.kastoreioportal.gr

ΣΕΙΡΑ: ΕΡΕΥΝΕΣ - ΜΕΛΕΤΕΣ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΜΑΣ
ΕΧΟΥΝ ΠΑΡΕΛΘΟΝ
ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΑΣΤΟΡΕΙΟ 2022
ΕΚΔΟΣΗ
www.kastoreioportal.gr

ΣΕΙΡΑ: ΕΡΕΥΝΕΣ-ΜΕΛΕΤΕΣ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΜΑΣ
ΕΧΟΥΝ ΠΑΡΕΛΘΟΝ
ΜΕΡΟΣ Α΄

Έρευνα, δακτυλογράφηση, γλωσσική επιμέλεια:
Θεοδώρα Πελεκάνου-Δαρειώτη, φιλόλογος

Εκδοτική επιμέλεια, σελιδοποίηση:
kastoreioportal.gr

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

τηλ.: 6976381808

e-mail: webmaster@kastoreioportal.gr

web: <https://kastoreioportal.gr/>

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

«Οφείλουμε οι Έλληνες να επιδοθούμε στην περισυναγωγή ύλης από την καθομιλούμενη ελληνική και να αποθησαυρίζουμε γλωσσικά κειμήλια που έχουν μέγιστη σχέση και αναφορά στη γλώσσα των ευκλεών προγόνων μας...».

Παν. Παπαζαφειρόπουλος ιερέυς και σχολάρχης

«Να καταγίνωνται οι νέοι λόγιοι του γένους να συναθροίζει έκαστος τας λέξεις, τας φράσεις και τας παροιμίας της πατρίδος του».

Αδαμάντιος Κοραΐς

Η γλώσσα είναι η έκφραση του εσωτερικού μας κόσμου, κύμα ζωής, άνοιγμα και επαφή. Η γλώσσα είναι ατομική και εθνική, γλώσσα είναι ολόκληρος ο λαός. Δεν χωράει σε κανένα βιβλίο, είναι απέραντη. Χωρίς τη γλώσσα δεν θα ήταν δυνατόν να συγκροτηθούν ανθρώπινες κοινωνίες και φαίνεται εξαιρετικά αμφίβολο αν θα μπορούσαμε να σκεφτούμε χωρίς αυτήν. Γλώσσα και σκέψη κινούνται στο ίδιο κανάλι και αλληλλοτροφοδοτούνται. Λες αυτό που σκέφτεσαι και σκέφτεσαι αυτό που λες.

Χρειάζεται πολύς χρόνος για να χωνέψεις τη σημασία μιας λέξης και να βεβαιωθείς σε μεγάλο ποσοστό για την ετυμολογία της. Όταν αναζητάς μια λέξη συναντάς κι άλλες κι ανοίγεις ένα μέτωπο χωρίς τελειωμό.

Ο Γάλλος καπουτσίνος μοναχός Αλέξιος ο Σουμαβέραιος, Ιεραπόστολος στην Ελλάδα (τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τότε), στο έργο του «Θησαυρός της Ρωμαϊκής και Φραγκικής γλώσσας» θησαύρισε όσες λέξεις άκουσε σε διάστημα περίπου 40 χρόνων

ταξιδεύοντας σε Σμύρνη, Αθήνα, Κρήτη, Πελοπόννησο, Νάξο, Πάρο και άλλα νησιά του Αιγαίου. Δίδαξε Καπουτσίνους στην Ecole des Jeunes de langues («Σχολή των Νέων των Γλωσσών») στην Κωνσταντινούπολη. Το 1690 προσπαθεί, ανεπιτυχώς, να εκδώσει το λεξικό στο Παρίσι. Πέθανε μεταξύ 1690-1709 και πάντως πριν από το 1709 (έτος 1ης έκδοσης του εκ 1.000 σελίδων λεξικού του).

Οι λέξεις ταξιδεύουν σε τόπους και χρόνους και η κάθε μια έχει το φορτίο της. Με την προφορική παράδοση- αναμετάδοση αλλοιώνονται, αλλάζουν μορφή, όπως ο ακανθόχοιρος έγινε σκαντζόχοιρος, το διοπίζω ζουπάω, η αγκυλίτσα γκλίτσα το χταποδάκι φταποδάκι, η καμία, καμίνια. Η κατάρρα «**ίσκα τα γένια σου**» δηλ. να πάρουν φωτιά τα γένια σου κατάντησε να λέγεται «**σκατά στα γένια σου**» και από κει ο διάβολος σκατογένης.

Στη μικρή κοινωνία του Καστορείου ακούγονταν λέξεις που δεν τις είχαν τα σχολικά βιβλία. Λέξεις που φαίνονται λαϊκές αλλά έχουν τις ρίζες τους στην ομηρική και την κλασική εποχή. Όπως αναπαρώνω, καλιάζω, κοπιάζω, τακούνια, ξουρίζω, ξαγγλίζω, λοῖδες, κιώνω (έκιωσα). Το τελευταίο προέρχεται από την Ομηρική λέξη κίω (κίαθε) που σημαίνει πορεύομαι, φτάνω.

Το **φορτσέρι**, λέξη ιταλικής προέλευσης, είναι το ξύλινο κιβώτιο, το μπαουλάκι, στο οποίο έβαζαν θησαυρούς.

Ο Τάκης Κανδηλώρος γράφει πως ο δεσπότης Γερμανός φύλαξε σε φορτσέρι τη διαθήκη του και άλλα πολύτιμα έγγραφα.

Ο συμπατριώτης μας Γιώργος Αποστολά(κο)ς ονομάζει μεταφορικά το φέρετρο φορτσέρι. Τα χάπια του τα λέει ζαχαροκουκία, το πέτσινο λουρί από τα ασκιά, λουράσκι.

Η θεια-Σταυρούλα η Μιχαλοπουλίνα, έλεγε συχνά τη λέξη **αποσπερού** (από εσπέρας).

Η θεια-Βασίλω η Ρουμελιώτα μας φώναζε «**αηδόνες**» (αρχ. λέξη η αηδών της αηδόνος). Η ίδια έλεγε «**καμώσου παιδί μου**» δηλ. κλείσε το στόμα σου (βάλε κημό, φίμωτρο).

Ο μπαρμπα-Λίας ο Βιόλακας καμαρωτός στο άλογό του, τού φώναζε **ορτ** (παράγγελα από το αρχαίο ρήμα **όρνυμι** από το οποίο προέρχεται

και ο κονιορτός, ο μπουχός).

Ο μπαρμπα-Κωστής ο Αντωνάκης ή Καραμπάτος **ξενοδιάβαζε** τις σκεπές, δηλ. διάβαινε προσεκτικά βήμα-βήμα και άλλαζε τα σπασμένα κεραμίδια, όπως όταν διαβάζουμε χωρίς να παραλείψουμε γραμμή.

Καταγράφηκαν λέξεις του χωριού που ακούγονται στη γειτονιά, στον δρόμο, στο καφενείο, στο παζάρι, όπως, **πεσκίρι, ρουπάκι, τρακάδα, μπουρλιάζω, παραχαλιάζω, τσουρούτικος, πετσούρι** και μύριες άλλες που δεν θησαυρίστηκαν στα νεοελληνικά λεξικά. Αλλά και λέξεις που συνάντησα ψάχνοντας στα λεξικά και με εντυπωσίασαν όπως **θείος** από το **ηθείος** (ήθος), **χάδι** από το **ηχάδιον**, κουδουνίστρα από τον ήχο), **τραβώ** από το **ταύρος** (χρησιμοποιούσαν ταύρους για να σύρουν μεγάλη βάρη). **Ευτού** και **αυτού** που είναι γενική του τόπου ή **ευτούνη φτου** δεικτική αντωνυμία.

Οι ρηματικοί τύποι **τ' αλησμόνηκα** και **να σε λησμονήκω**, παραπέμπουν σε συντελεσμένο χρόνο της αρχαίας γλώσσας.

Λω μία κατ' ευφημισμόν προσφώνηση της πε(ν)θεράς, συγκριτικός βαθμός του αρχαίου επιθέτου **αγαθός**.

Ταχιά, αύριο το πρωί-πρωί από το επίθετο ταχύς. Ο **τσουρούτικος** από το σειρός, ξεραμένος, λιγοςτός.

Αναζητούσα την καταγωγή των λέξεων σε διάφορα λεξικά παλιά και σύγχρονα. Μερικές φορές εντελώς τυχαία ανακάλυπτα την ετυμολογία λέξεων, όπως συνέβη με το ρήμα **αγρικώ** και όχι **αγροικώ**, από το **άκρα ακώ** που σημαίνει μόλις ακούω μετά βίας στον ύπνο μου. Το ίδιο συνέβη και με τη λέξη **Μοριάς**. Ξεφύλλιζα το Φυτολογικό λεξικό του Γενάδιου και στο λήμμα ελαία, ανακάλυψα τη **μορία**. Έτσι λεγόταν η ήμερη ελιά της Αθηνάς και κάθε ελιά.

Να σημειωθεί πως οι λεξικογράφοι δεν συμφωνούσαν πάντα με την ετυμολογία των λέξεων και μερικές φορές ξεσπούσε πόλεμος.

Οι λέξεις του χωριού στην πλειοψηφία τους έλκουν την καταγωγή τους στην αρχαιότητα. Αρκετές είναι τούρκικες, μερικές σλάβικες και λίγες ιταλικές. Στις Ιταλικές θα πιστώσουμε εκτός από τις λέξεις σέλα, φορτσέρι, και τα ονόματα Ρηγίνα, Καντιάνα, Λινάρδος.

Θα πρέπει να εξετάσουμε στα σοβαρά λέξεις που κατά τη γνώμη μου είναι ελληνικότερες και που έχουν καταγραφεί ως τούρκικες, όπως **νταής, θεριακλής** και **κουλαντρίζω**. Δεν γνωρίζουμε αν πρόκειται για δάνεια και αντιδάνεια. Η λέξη νταής προέρχεται από **ταῦς** (=μέγας), Ταῦγετος, το **κουλαντρίζω** είναι το κυλινδρίζω (=τα φέρνω βόλτα, τα καταφέρνω), και ο **θεριακλής** από τον Θηριόκλη τον Κορίνθιο κεραμοποιό που έφτιαχνε τεράστια ποτήρια, με τα οποία έπιναν τεράστιες ποσότητες κρασιού.

Ήταν φυσικό να εισχωρήσουν στη γλώσσα μας τούρκικες λέξεις αφού συνυπήρχαμε για λιγότερο από τετρακόσια χρόνια. Ιταλικές μετά από ένα σύντομο διάστημα Ενετοκρατίας. Φράγκικες από τις σταυροφορίες. Σλάβικες μετά την κάθοδο των Σλάβων στην Ελλάδα.

Υπήρξαν σλαβικές εποικήσεις στην ελληνική ήπειρο, αλλά ούτε πανσλαβισμός ούτε ολοκληρωτική εξόντωση του ελληνισμού.

Στον Ταῦγετο εγκαταστάθηκαν οι Μηλιγγοί και οι Εζερίτες.

Ο πολιτισμός τους ήταν προφορικός. Η γλώσσα, τα έθιμα, οι γεωργοκτηνοτροφικές ασχολίες κληροδοτούνταν προφορικά. Οι Σλάβοι ήσαν κυρίως γεωργοί και κτηνοτρόφοι που έφεραν λέξεις σχετικές με τις ασχολίες τους όπως **σέμπρος, σβάρνα, γκορτσά, οβορός**. Έδωσαν σλάβικες ονομασίες σε τοπωνύμια και χωριά κυρίως στη δυτική πλευρά του Ταῦγετου, Τσερνίτσα (Αρτεμισία), Σίτσοβα (Αλαγονία), Μεγάλη Αναστάσσοβα (Νέδουσα). Αυτές οι ονομασίες άλλαξαν και εξελληνίστηκαν με τη σύσταση του νέου ελληνικού κράτους.

Από τα τοπωνύμια αντλούμε πληροφορίες για την ιστορία, τη θρησκεία, τη χλωρίδα, την πανίδα, τα επαγγέλματα.

Η **Γραμμένη Πέτρα** είναι αρχαίο μνημείο της διαμάχης Μεσσηνίων και Λακώνων.

Ο **Οβορός**, σλάβικη λέξη που αναφέρεται σε ένα σύστημα φύλαξης και βόσκησης μεγάλων ζώων.

Τα **Μπεχτάσια** σχετίζονται με μια θρησκευτική κάστα Μουσουλμάνων, κυρίως Αλβανών.

Του **Ψηλού το Γιοφύρι** και του **Γαλή τ' αλώνι** δηλώνουν σχέση ιδιοκτησίας.

Οι **Χούνες**, διαμόρφωση του εδάφους. Η **Φτερόλακα**, είναι η λάκα με τις φτέρες.

Το **Λυκοδιάσελο** και η **Ελαφοκυλίστρα**, μαρτυρούν παρουσία λύκων και ελαφιών σε κάποια εποχή.

Να διαφυλάξουμε τις λέξεις και τα τοπωνύμια σαν κόρη οφθαλμού, γιατί караδοκούν κίνδυνοι.

Ο Γερμανός Φαλμεράιερ στην προσπάθειά του να δείξει πως οι νεο-έλληνες δεν έχουν σχέση με τους αρχαίους Έλληνες μπήκε στον κόπο να γράψει βιβλίο με τίτλο «Ιστορία της Χερσονήσου του Μοριά κατά τον Μεσαίωνα». Πάλεψε να χτυπήσει τους Έλληνες στη γλώσσα με διάφορες ετυμολογικές ακροβασίες.

Υποστηρίζει για παράδειγμα πως τα **Περιβόλια**, (τα δικά μας Περιβόλια) «στο δρόμο από το Λοντάρι προς τον Μιστρά», όπως και ο **Μοριάς** ήσαν σλαβικό δημιούργημα που με το πέρασμα των αιώνων πή-ραν ελληνική μορφή.

Στη γλώσσα των πρώτων Σλάβων κατοίκων, σύμφωνα με τον ίδιο, ονομάστηκε το χωριό Περιπόλια. Πόλε, Πόλιε, πληθυντικός Πόλια που σημαίνει στη γλώσσα όλων των βόρειων λαών που εποίκισαν την Ελλάδα, χωράφι, αγρός, γη, πεδιάδα.

Υποστηρίζει πως το όνομα Μοριάς προήλθε από τη σλαβική λέξη **Morie**, η θάλασσα ή παραθαλάσσιο μέρος.

Οι Σλάβοι έποικοι από όσο γνωρίζουμε, δεν άφησαν γραπτό λόγο και γι' αυτό αφομοιώθηκαν και εξελληνίστηκαν με το πέρασμα του χρόνου. Εμείς είχαμε την καλή τύχη να κληρονομήσουμε γραπτά μνημεία από κορυφαίους ρήτορες, φιλοσόφους, ιστορικούς, ποιητές και μέσα από την Εκπαίδευση πιάσαμε το νήμα και ξαναβρήκαμε τον ελληνικό βηματισμό μας.

Ο πρόεδρος της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας Γ. Μπαμπινιώτης πρό-τεινε να καθιερωθεί η 9η Φεβρουαρίου ως Παγκόσμια Ημέρα Ελληνικής Γλώσσας. Ήδη η ελληνική γλώσσα σε εθνικό επίπεδο εορτάζεται την 9^η Φεβρουαρίου, ημερομηνία θανάτου του εθνικού μας ποιητή Διονυσίου Σολωμού ο οποίος στον Διάλογο για τη γλώσσα με τον Σοφολογιάτοτο είπε: **«Μήγαρις έχω άλλο στο νου μου, πάρεξ ελευθερία και γλώσσα; Εκείνη άρχισε να πατή τα κεφάλια τα τούρκικα, τούτη θέλει πατήσει ογλήγορα τα σοφολογιωτατίστικα».**

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΜΑΣ Α-Μ

Αγελάς, -άδος = αυτή που ανήκει στην αγέλη.

Η λέξη είναι επίθετο της αρχαίας ελληνικής. Το συμπαθητικό ζώο αγελάδα ονομαζόταν στην αρχαία γλώσσα βους. Ζούσε σε αγέλη, τρεφόταν στους αγρούς και επίσης περνούσε όλο το θέρος στους αγρούς. Σιγά-σιγά το επίθετο αγελάς, έπαψε να συνοδεύει το ουσιαστικό βους και ουσιαστικοποιήθηκε το ίδιο. Για τα αγελαία ζώα (αυτά που ζουν σε αγέλες) υπάρχουν αναφορές στον Όμηρο, στον Σοφοκλή, τον Ευριπίδη, τον Πλάτωνα.

Αγρικώ: αντιλαμβάνομαι, ακούω ελαφρά στον ύπνο μου, ίσα που... Δεν προέρχεται από το άγροικος και αγροίκος που σημαίνει κάτοικος των αγρών και άξεστος στους τρόπους αλλά από το άκρα+ ακούω, ακρακώ και αγρακώ, αγρικώ.

Άκρα και **άκρον** λέγεται για την κορυφή ή την επιφάνεια ελαφρώς στην άκρη. Για παράδειγμα ακροθιγώς με την άκρη των δακτύλων, ακρο-νυχί με το άκρο του νυχιού, ακροποδητί να βαδίζεις με τα άκρα των ποδιών, λάθρα, ήσυχα.

Το ακούω λέγεται και ακώ. «Τ' ακούς; τ' ακώ να λες» ή «σ' ακώ, τι λες, πρόσεχε».

Όταν κάποιος ξενύχτης ερχόταν να πέσει για ύπνο περασμένη ώρα, την άλλη μέρα του έλεγαν, «τι ώρα ήταν αυτή που ήρθες, σ' αγρίκησα» ή «δεν αγρικά τίποτα», όταν κάποιος κοιμάται βαθιά.

Ο Δουκάγγιος στο λήμμα μερέα, μερία, μεργιά γράφει «...άβρικτον, δύσκωφον όπου αγρακά από την μίαν μερίαν», δηλαδή άγρυπνο, κουφό που αγρικά (ψιλοακούει) μόνο από τη μία μεριά. Κατά τον Ησύχιο άβρικτος είναι ο άγρυπνος, ο έξυπνος (=εκτός ύπνου) και αβρίζω σημαίνει νυ-

στάζω μετά την τροφή.

Στο άκρο ακώ λοιπόν το κ αντικαταστάθηκε από το επίσης ουρανικό γ και το α από το ι όπως στο άρθρο τας έγινε τις.

Στο λεξικό της μεσαιωνικής γραμματείας του Εμμ. Κριαρά, και στο ετυμολογικό Ν.Ε. θησαυρίζονται οι λέξεις γροίκησις, αγροικητά, αγροικίζω αναγροίκητος με την έννοια της αντίληψης και της ακοής αλλά ετυμολογούνται από το αγροίκος= κάτοικος αγρού.

Αλλανταούνι: Σε προηγούμενο τεύχος του Πολυδεύκη έγραψε ο Γ.Λ.”ο Καστανιώτης”: “Εδώ το λεν αποκριά, το λεν αλλανταούνι, που κρέμεται στο σπίτι μας ολόκληρο γουρούνι”.

Τις Απόκριες στο Καστόρι έσφαζαν τα γουρούνια και έφτιαχναν πηχτή, παστό, τσιγαρίδες, άλειμμα και λουκάνικα. Τα λουκάνικα είναι τα αλλαντικά από την αρχαία λέξη αλλάς αλλάντος, που είναι η αλλαντοειδής μεμβράνη του εμβρύου. Η κατάληξη -ουνι είναι μεγενθυντική και ασφαλώς μπήκε για την ομοιοκαταληξία με το γουρούνι.

Αλληκοντίζω: εμποδίζω κάποιον.

Στην «Περυσυναγωγή γλωσσικής ύλης» θησαυρίζεται η λέξη αλληκοντάω (=εμποδίζω κάποιον προς ώρας και έμμεσα), αλληκοντεύω και αλληκοτιέμαι, στα «Ατακτα» του Κοραή αλληκοντίζω. Σε σύγχρονο λεξικό γράφεται πως το αλικο(ν)τίζω ετυμολογείται από την τούρκικη λέξη alikoumak.

Όμως από τα αρχαία ελληνικά υπάρχουν τα ρήματα ακοντίζω (=ρίχνω το ακόντιο με στόχο να πετύχω το μεγαλύτερο δυνατό βεληνεκές), εξακοντίζω και διακοντίζω. Παράλληλα στα νέα ελληνικά έχουμε τις λέξεις αλληθωρίζω, αλληστρατίζω, αλληχλοίζω. Πιθανόν, όταν άλλαζε τροχιά το ακόντιο από κάποιο φυσικό ή τεχνητό εμπόδιο (αέρα, ασπίδα ή έναν Χάρι Πότερ!) αποδόθηκε με τη λέξη αλληκοντίζω.

Για τη λέξη αλληκοντίζω και αλληκοντάω, έθεσε τον προβληματισμό ο Θεόκλητος Ρουμελιώτης. Σε σύντομη έρευνα φάνηκε πως η λέξη είναι γνωστή στους σύγχρονους Καστανιώτες, ώριμους και μη.

Αμπάρες (ή κουμπάρες). Υπάρχει η έκφραση “παίζουμε τις κουμπάρες” όταν θέλουμε να πούμε πως μιλάμε μεταξύ μας χωρίς σοβαρότητα, αλληλοκοροϊδευόμαστε. Όμως μάλλον πρόκειται για το παιχνίδι αμπάρες,

το γνωστό ως αμπάριζα.

Στο Χρονικό του Μορέως αναφέρεται πως όταν η φράγκικη στρατιά ανέβηκε στο Μακρυπλάγι, εκεί οι ελλοχεύοντες Έλληνες έπεσαν πάνω τους και δύο φορές αποκρούστηκαν οι Φράγκοι. Τότε ο Ανσελίνος τους είπε τους παρακάτω στίχους:

“ουδέν εντρέπεσθε ποσώς να παίζωμεν ως κοπέλια,
ωσάν παιχνίδι παίζωμεν, το λέγουσιν αμπάρες;”. στιχ. 5394-5
δηλ: “δεν ντρέπόσαστε καθόλου να παίζουμε σαν μικρά παιδιά,
σαν το παιχνίδι το οποίο ονομάζουν αμπάρες;”.

Κατά τον Ελευθερουδάκη, αμπάριζα είναι “δρομική παιδιά”, δηλ. παιχνίδι με τρέξιμο κοινότατο και πολύ διαδομένο στην Ελλάδα, καλούμενο αμπάρα ή μπάρα ή σκλαβάκια. Θεωρεί πως η ονομασία είναι γαλλικής προέλευσης μας έμεινε πιθανόν από την φραγκική κατάκτηση, και αναφέρεται στο “Χρονικόν του Μορέως”. Η ουσία είναι πως δεν παίζουμε τις κουμπάρες αλλά τις αμπάρες, όπου δύο ομάδες παιδιών κυνηγούν η μία την άλλη προσπαθώντας να την αιχμαλωτίσει.

Στο λεξ. Μπαμπινιώτη η λέξη είναι αλβανικής προέλευσης. Στην Καστανιά το παιχνίδι αυτό το λέγανε σκλαβάκια (τότε που τα παιδιά χορταίνανε παιχνίδι στις γειτονιές).

Α-μπε-μπα-μπλον: Ένα ρυθμικό τραγουδάκι που λέγαμε παιδιά, όταν θέλαμε να τα «βγάλουμε», δηλαδή να διαλέξουμε ποιος θα τα «φυλάξει» στο κρυφτό, ποιος θα κάνει τη μάνα, γενικά ποιος θα έχει κάποιο ρόλο.

Σε κάθε συλλαβή αυτός που έλεγε το τραγουδάκι χτυπούσε το στήθος κάθε παιδιού με τη σειρά και σε όποιο χτυπούσε η τελευταία συλλαβή, αυτό θα επιλεγόταν για να ξεκινήσει το παιχνίδι ή να τα φυλάξει κ.λπ.

Όμως από πού κρατάει η σκούφια του;

Η προέλευσή του είχε ανοίξει μια μικρή διαδικτυακή συζήτηση πριν δέκα χρόνια:

Κατά την πρώτη εκδοχή, που προέρχεται από τη σελίδα <http://www.anixneuseis.gr> και το άρθρο «Η διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας είναι αδιαμφισβήτητη και αυταπόδεικτη» (ο σύνδεσμος σήμερα είναι νεκρός που ίσως κάτι δείχνει), “η όλη. στιχομουθία, προήρχετο από παιδικό παιχνίδι¹ που έπαιζαν οι Αθηναίοι Παῖδες (και ου μόνον), και ταυτόχρονα εγυμνάζοντο στα μετέπειτα αληθινά πολεμικά παιχνίδια”.

Κατά το άρθρο, με διατήρηση της ορθογραφίας του: “Τι έλεγαν λοιπόν

οι αντιπαρατιθέμενες παιδικές ομάδες, που τόσοں παραφράσθηκε από τους μεταγενέστερους?? Ιδοὺ ἡ απόδοση: «Απεμπολὼν, του κείθεν εμβολών» (ε-παλαμβανόμενα με ρυθμό, εναλλάξ από την δείθεν επιτιθέμενη ομάδα)

Τι σήμαιναν ταῦτα? Μα..απλά ελληνικά εἶναι! « Σε απεμπολώ, σε απο-θώ, σε σπρώχνω, πέραν (εκείθεν) εμβολών σε (βλ. έμβολο) με το δόρυ μου, με το ακόντιό μου».

Η άμεση, και ειρωνική, απάντηση ήρθε γρήγορα από το ιστολόγιο <https://sarantakos.wordpress.com/2012/10/12/portokalos/> με ανάρτηση υπό τον τίτλο “Το αμπεμπαμπλόμ είναι αρχαίο! (σοβαρή υποψηφιότητα για το Βραβείο Πορτοκάλος)”.

Στον πάρα πάνω σύνδεσμο θα τη διαβάσετε ολόκληρη.

Όμως...

Υπάρχει κι άλλο όμως; θα αναρωτηθείτε, και δικαίως.

Ειδικά και σε σχέση με τις πρώτες λεξούλες (ή λέξη;) **α-μπε-μπα-μπλον ή μπλομ**, μια προσεκτικότερη ματιά στη γλώσσα πριν 3000 χρόνια θα βρει ενδιαφέρουσες, αν όχι και προβοκατόρικες, ομοιότητες.

Η λέξη συμπίπτει σχεδόν ηχητικά αλλά και σημασιολογικά με το **αμπεπαλόν**, που είναι μετοχή αορ. β' του ρ. **πάλλω** (= κάνω μικρές γρήγορες κινήσεις, σείω, κραδαίνω).

Κατά το Liddell Scott: **Πάλλω, έπαλλον και πάλλον**, αόριστ. έπηλα και **πεπαλόν**, τύποι που συναντώνται στον Όμηρο, Ευριπίδη, Σοφοκλή, Αισχύλο, Αριστοφάνη κ.α. Συνήθως χρησιμοποιείται το σύνθετο **αναπάλλω** με ποιητικό τύπο το **αμπάλλω** που σημαίνει κινώ το δόρυ εμπρός, πίσω. «Αμπάλλω κώλα», κινώ τήδε κακείσε (δώθε κείθε) τα μέλη του σώματος και **αμπάλλομαι**, ανατινάσσομαι.

Μία σημασία του ρήματος που μας ενδιαφέρει εδώ είναι, σείω τους κλήρους εντός περικεφαλαίας έως ότου τιναχθεί κάποιος απ' αυτούς έξω (κλήρους εν κυνέη χαλκήρει πάλλον).

Πάλος (εκ του πάλλω) είναι ο κλήρος που εκπηδά από την σειόμενη περικεφαλαία.

Κατά τον Χόφμαν ο τύπος **αμπεπαλόν** είναι μτχ. Αορίστου β' του πάλλω (=σειώ, κραδαίνω, τινάσσω) και πάλος είναι ο κλήρος που αναπηδά από την **παλλόμενη περικεφαλαία**.

Κατά το Γουδιανό ετυμολογικό λεξικό της ελληνικής γλώσσας **αμπεπαλόν**, που σημαίνει διασείσας, κινήσας, είναι μετοχή Αορίστου β' του ρ. **αναπάλλω**, διότι οι Ίωνες συνήθιζαν στα ρήματα και τις μετοχές να κά-

νουν αναδιπλασιασμό.

Κατά Σουίδα: αναπάλλει = αναπηδά, ανασείει και αναπήλας = ανακινή-
σας. Παλλόμενον το αλλόμενον, το κληρούμενον.

Ησύχιος: πάλλειν, το κινείν, πηδάν, κληρούν, κραδαίνειν. Πάλλεσθαι
το κληρούσθαι, το άλλεσθαι.

Στους «Επτά επί Θήβας» του Αισχύλου στιχ. 458 λέει: «*τρίτου γαρ Ετε-
όκλου, τρίτος πάλος εξ υπτίου πήδησεν ευχάλκου κράνους*» δηλ. του Ετε-
οκλή που ήταν τρίτος, ο τρίτος κλήρος πήδηξε από το ανάσκελο χάλκινο
κράνος.

Στις Ηροδότου Ιστορίες βιβλ. 3 128 1 «...*έρίζοντας δέ Δαρειός κατε-
λάμβανε κελεύων πάλλεσθαι· παλλομένων δέ λαγχάνει έκ πάντων Βαγαῖος
ό Αρτόντεω. [3.128.2] λαχών δέ ό Βαγαῖος ποιέει τάδε...* » δηλ. επειδή δι-
αφωνούσαν (ποιος θα σκοτώσει τον Οροίτη) ο Δαρειός τους επέβαλε να
ρίξουν κλήρους, και από όλους έτυχε ο Βαγαῖος του Αρτόντου που αφού
έλαχε έκανε τα εξής...

Στη ραψ. Γ στιχ. 315 της Ιλιάδας «*αυτάρ έπειτα κλήρους εν κυνέ-
η χαλκήρει άλλλον ελόντες...*» δηλ. ανακινούσαν κλήρους σε περικεφα-
λαία χάλκινη, και στιχ. 355 «*και αμπεπαλών προῖει δολιχόσκιον έγχος*»
δηλ. και αφού ανέσεισε (έπαλλε) το δόρυ με το μακρύ κοντάρι το στέλνει
εμπρός...

Στη ραψ. Χ της Ιλιάδας στιχ. 352 «*αν δ' έβαν ες δίφρους, εν δε κλήρους
εβάλοντο, άλλλει Αχιλλεύς, εκ δε κλήρος θόρε Νεστορίδαο Αντιλόχου*» δηλ.
ανέβηκαν στις άμαξες, έριξαν κλήρους, τους σείει ο Αχιλλέας και αναπή-
δησε ο κλήρος του Αντιλόχου γιου του Νεστορίδη.

Στη ραψ. Η της Ιλιάδας στιχ. 171-189 εννέα άριστοι Αχαιοί που ήθελαν
να αντιμετωπίσουν τον Έκτορα, σημάδεψαν τους κλήρους τους και τους
έριξαν στην περικεφαλαία του Αγαμέμνονα για να γίνει κλήρωση. Εκεί
τους «έπαλλεν», δηλ. τους έσεισε ο γέρων Νέστορας και πετάχτηκε έξω
από την περικεφαλαία ο κλήρος του Αίαντα τον οποίον ήθελαν και αυτός
με ικανοποίηση αναγνώρισε το σημάδι του.

Αυτά για το **αμπεπαμπλόν**. Για τα υπόλοιπα... Απορία ψάλτου...

Σημείωση

1. Από τις παρακάτω πηγές δεν προκύπτει παρόμοιο παιχνίδι στην Αρχαί-
α Ελλάδα.

► Το παιδί και το παιχνίδι στην αρχαία ελληνική τέχνη - Παιδαγωγική
προσέγγιση, Βασιλοπούλου Ειρήνη, διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη

2003

► *Παίζοντας με τις αβεβαιότητες της ζωής στην Αρχαία Ελλάδα*, Veronique Dasen, Καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Φρίμπουργκ Ελβετίας, μετάφραση στα Ελληνικά S. Costanza, K. Katsarelia, Περιοδικό Αρχαιολογία, Τεύχος 132, Απρίλιος 2020, σελ. 67-77, με πλούσια βιβλιογραφία.

Αναγελάστρι: έτσι έλεγε η Αγιομαρίτισσα γιαγιά τον μικρό εγγονό της και **γελατσούρι** έλεγε η Βοχαίτισσα μάνα το στερνοπούλι της. Η λέξη έχει την αρχή της στα αρχαία χρόνια.

Αναγελάω σήμαινε, γελώ μεγαλοφώνως, ηχηρά, όπως ακριβώς είναι το ζωηρό γέλιο του μικρού παιδιού. Ο Ξενοφών στην Κύρου Ανάβαση έχει τον τύπο **αναγελάσας**. Ο Σοφοκλής έχει τον τύπο **γελαστής** (=εμπαικτης) και ο Αριστοφάνης στις Θεσμοφοριάζουσες τον τύπο **γελάστρια**. Ο τελευταίος τύπος είναι πολύ κοντά ετυμολογικά στον τύπο αναγελάστρι. Ο Σκαρλάτος Βυζάντιος στο λεξικό του θησαυρίζει τη λέξη **αναγέλασμα** και **αναγελαστούρης**.

Αναγρυμπώνομαι: Αγριεύω και παίρνω θέση επίθεσης.

Αυτό λεγόταν στην Καστανιά κυρίως για τις γάτες, που όταν αγρίευαν, καμπούριαζαν τη ράχη τους, φούσκωναν τα νύχια τους και ετοιμάζονταν για επίθεση.

Προέρχεται από την αρχαία λέξη **γρυπαίνω** και **γρυπόμαι** που σημαίνει γίνομαι καμπουρωτός. **Γρυπός** λέγεται αυτός που έχει καμπουρωτή μύτη, δηλαδή αετίσια μύτη (αντίθετα προς το **σιμός** που σημαίνει αυτόν που έχει πλακουτσωτή μύτη).

Ανακλαδίζομαι: Τεντώνομαι απλώνοντας χέρια και πόδια για να ξεμουδιάσω. Τα άκρα εμφανίζονται σαν κλαδιά και το σώμα σαν κορμός δέντρου. Στην αρχαία ελληνική η ίδια σημασία αποδίδεται με το ρήμα **σκορδινάομαι** που σημαίνει εκτείνω τα μέλη μου, τεντώνομαι, χασμουριέμαι και αναφερόταν κυρίως σε ανθρώπους και σκύλους που μόλις σηκώθηκαν από τον ύπνο. Ίσως το **ανα-κλαδ-ίζομαι** σχετίζεται το **οκλάζω**= λυγίζω τα γόνατα, και **οκλαδόν** είναι η στάση με πόδια λυγισμένα και σταυρωμένα προς τα μέσα. Επίσης υποκλαδόν και υποκλάζω που σημαίνει λυγίζω ελαφρώς τα γόνατα. Το ανακλαδίζομαι στην Κορινθία λέγεται αγκλαδίζο-

μαι και στη Λέσβο βουταυρίζω. Η λέξη ανακλαδίζομαι θησαυρίζεται στην «Περυσυναγωγή γλωσσικής ύλης και εθίμων», ενώ οι λέξεις **σκορδινάω** και **οκλάζω** στα λεξικά αρχαίας ελληνικής.

Αναπιάνω και **πιάνω**: ανακατεύω (συμφύρω) αλεύρι με ζύμη και χλι-
αρό νερό, ώστε να φτιάξω προζύμι. Αυτό το προζύμι αφού αυξηθεί και
φουσκώσει, θα αποτελέσει τη βάση για το ζύμωμα καρβελιών.

Μετά από κάθε ζύμωμα η νοικοκυρά φύλαγε στον προζυμολόγο μια
χούφτα ζυμάρι σαν μαγιά για την επόμενη φορά. Αποβραδís ανάπιανε
προζύμι για να φτιάξει το πρωί αχάραγα, ψωμί, λουκουμάδες, λαλαγγί-
δες ή τηγανίτες. Πριν από αρκετές δεκαετίες στους γάμους υπήρχε το έθι-
μο «ανάπιασμα των προζυμιών». Την Κυριακή της εβδομάδας πριν τον
γάμο, οι συγγενείς του γαμπρού του πήγαιναν ένα κόσκινο γεμάτο με στά-
ρι (κοσκινίδια), τη Δευτέρα γίνονταν τα αλέσματα, την Τρίτη το ανάπια-
σμα των προζυμιών και Τετάρτη- Πέμπτη ακολουθούσε το ζύμωμα των
καρβελιών.

Το σημερινό ρήμα πιάνω προέρχεται από το **παιίνω** που συναντά-
ται σε αρχαίους συγγραφείς (Αισχύλο, Πίνδαρο, Αριστοφάνη, Θεόκριτο,
Πλάτωνα) με τη σημασία του **παχύνω**. Μεταφορικά σημαίνει αυξάνω,
πληθύνω. Ομόρριζες λέξεις είναι το **πίαρ** (=πάχος), **πίανσις**, **πιαντήριος**,
πιαντικός, **πιαρός**, **πίασμα**, **πιασμός**, **πιαλέος**.

Ο Κοραής πιθανολογεί πως το **πιάζω** και **παιίνω** (παχύνω) στην αρχαί-
α ελληνική ήσαν συγγενή και ταυτόσημα ρήματα (παιίνεται = παχύνεται
και πιάζεται-πιέζεται = πυκνούνται, σφίγγεται). Κατά τον Ησύχιο **άρσις** λέ-
γεται η ζύμη δηλ. το προζύμι που οι Γάλλοι έλεγαν levain, «διότι η ζύμη
φυσά και αίρει εις ύψος το φύραμα».

Ο μεσαιωνικός τύπος πιάνω, προέρχεται από το αρχ. πιάζω (=κρατώ
σταθερά) παράλληλος τύπος του πιέζω. Στο προοίμιο διαμάχης και φι-
λονικίας έλεγαν «τ' αναπιάσαν τα προζύμια» ή στην αρχή ειδυλλίου που
φούντωνε «έπιασαν τα προζύμια».

Αναπαρώνω και **αναπάρωσα**: έβαλα κάτι στην άκρη, το απέσυρα από
τη χρήση σαν να μην υπήρξε ποτέ, το καταχώνιασα, το έθαψα. Προέρχε-
ται από το αρχαίο ρήμα **αναπαριάζω** που σημαίνει μεταβάλλω γνώμη,
μεταμέλομαι.

Ο όρος αρχικά ξεκίνησε από τους Πάριους, οι οποίοι ενώ υποσχέθη-

καν στους Αθηναίους ότι θα παραδοθούν, τους εξαπάτησαν αμέσως μόλις βρήκαν άλλους τρόπους βοήθειας.

Πρέπει να σημειωθεί πως στην αρχαία γλώσσα η πρόθεση **ανα-** σαν πρώτο συνθετικό με συγκοπή γινόταν **αμπ-**. Κι έτσι έχουμε **ανάπαυλα-άμπαυλα, αναπάλλω** και ποιητικά **αμπάλλω, ανάπαλος** και **άμπαλος, αναπαρώνω- αμπαρώνω, αναπαριάζω- αμπαριάζω** και αντίστροφα. Έτσι έχουμε δύο ρήματα τα οποία έχουν διαφορετική προέλευση και σημασία.

α) το **αμπαρώνω** που προέρχεται από την αμπάρα και σημαίνει κλείνω εντελώς τη θύρα με μοχλό (αμπάρα). Το αμπάρι είναι αποθηκευτικός χώρος σε κτίσματα ή καράβια.

β) το **αμπαριάζω** που προέρχεται από το αναπαριάζω. Σύμφωνα με το λεξικό Liddell Scott το ρήμα αναπαριάζω σημαίνει μεταβάλλω γνώμη, μεταμέλομαι. Κατά τον Στεφ. Βυζάντιο, όταν κάποιος έβγαине ψεύτης και δεν τηρούσε τις συμφωνίες, έλεγαν ότι **παριάζει**. Δηλαδή εξαφανίζει, θάβει τις συμφωνίες σαν να μην υπήρχαν ποτέ. Κατά τον Κοραή, αμπαριάζω λένε πολλοί το **καταλιμπάνω**, δηλαδή εγκαταλείπω κάποιον ή κάποιους με τους οποίους όφειλα να είμαι μαζί ή να συνεργάζομαι. Στην Περισυναγωγή γλωσσικής ύλης του Παν. Παπαζαφειρόπουλου σημειώνεται πως το αμπαριάζω είναι μεταφορικό και σημαίνει συγκομίζω, προμηθεύομαι. Ξεκινώντας από την αρχική σημασία του αμπαριάζω (=εξαπατώ, θάβω τις συμφωνίες) οδηγούμαστε στη μεταφορική σημασία (= καταχωνιάζω, θάβω αντικείμενα).

Αναφακάς είναι η καλή τύχη, η ωφέλεια, η βοήθεια. Υπάρχει η ερμηνεία της λέξης στην «Περисυναγωγή γλωσσικής ύλης και εθίμων» του Π. Παπαζαφειρόπουλου.

Σχετικά με τη λέξη ο Βασ. Λάμπρος μάς αφηγήθηκε το παρακάτω περιστατικό. «Δούλευαν δυο γεωργοί στο χωράφι και ο ένας όταν δίψαγε πήγαινε και έπινε κρασί από την τσότρα που είχε κρεμασμένη σε δέντρο. Ο άλλος απόρησε και τον ρώτησε γιατί δεν πίνει νερό. Τότε αυτός απάντησε: -Μην κόβετε τον αναφακά των ζώων».

Την ίδια σκέψη με τον Καστανιώτη ξωμάχο διατύπωσε ο συγγραφέας Πολ Λαφάργκ στο έργο του «Το δικαίωμα στην τεμπελιά», όπου γράφει μεταξύ άλλων “...η εργατική τάξη όπως και η αστική θα πρέπει να ξεπεράσει τα μετριοπαθή γούστα της και να αναπτύξει απεριόριστα τις καταναλω-

τικές της ικανότητες...” “...θα τρώει νόστιμα φιλέτα...” “αντί να αρκείται σε κάποιο παλιόκρασο, θα πίνει αχόρταγα εκλεκτό κρασί του Μπορντό ή της Βουργουνδίας ανόθευτο από τη βιομηχανία και θα αφήσει το νερό για τα ζώα...”.

Αναχαλαγιά είναι το χαλάρωμα, ο ελεύθερος χρόνος από ασχολίες καθορισμένες. Για παράδειγμα τις βροχερές μέρες που δεν μπορούν οι άνθρωποι να εργαστούν στην ύπαιθρο έλεγαν «έχουμε αναχαλαγιά» για άλλες ασχολίες ή και ανάπαυση.

Η λέξη προέρχεται από το αρχαίο ρήμα **αναχαλάω** που σημαίνει χαλώνω, παραλύω. Ο Διοσκουρίδης αναφέρεται σε φάρμακα αναχαλαστικά. Ο όρος αναφέρεται από τον Πλούταρχο, τον Στοβαίο, τον Πολύβιο.

Ο Φαίδων Κουκουλές στο βιβλίο του «Βυζαντινών Βίος και πολιτισμός» στον Γ' τόμο σελ. 278, αναφέρει τη λέξη **ανάχλια** και υποστηρίζει πως προέρχεται από την άχνη, αχνός και σημαίνει φορέματα λεπτά σαν αχνός, αραχνοϋφαντα (στην Αηληληίδα οι εταίροι του Αχιλλέα είχαν **ηνάχλια χρυσοπράσινα** επανωφόρια). Αναχλός στην Αρκαδία λέγεται ο χαλαρός και ανάχλιος στη Λακωνία ο αραιός. Το επίρρημα ανάχλια στην Κάρπαθο και αναχλά στη Λακωνία σημαίνει ελαφρώς, εξ επιτολής (επιφανειακά).

Τα αναχλά μέρη στη θάλασσα είναι τα ρηχά, αλλά και τα πιάτα τα διακρίνουμε σε βαθειά και αναχλά (ρηχά). Μην ξεχνάμε και την παλιά μαγειρική έκφραση «ανάχλα, ανάχλα λάχανα και πλακωτά κουκάκια».

Παλιά στο μάζεμα της ελιάς με τα πενιχρά μέσα που διέθεταν οι αγρότες, απαιτούνταν πολύς χρόνος μέσα στο καταχειμώνα και όταν ο καιρός ήταν βροχερός ή χιόνιζε, οι αγρότες είχαν αναχαλαγιά και ασχολούνταν σε σκεπαστούς χώρους (αργαλειός, νοικοκυριό, καουτούρα, κουτσομπολιό, πινάκλι, ξεροσφύρι...).

Αντικούφουρα: Στέκεται αντικούφουρα ένα αντικείμενο που ανασπώνεται ελαφρά από τη μια μεριά και σχηματίζει οξεία γωνία με την επιφάνεια με την οποία βρίσκεται σε επαφή.

Η αρχαία λέξη **κουφίζω** σημαίνει εγείρω, ανυψώνω, δημιουργώ κενό, ελαφρώνω, καταπραύνω. **Κούφος** είναι ο ελαφρός, ο ευκίνητος, ο κοίλος, ο άδειος («εν δε τω ναώ του αγίου Μουκίου εν τοις κούφοις ην το λεγόμενον τρίζοδον κάτωθεν», «όδε ο πύργος ην κούφος και συριγγώδης», «το δε

τείχος ην υποκάτω κούφον»). **Κούφισις** και **κούφισμα** είναι η ελάφρυνση, η ανακούφιση. Κουφιστικός είναι ο ελαφρός, αυτός που ανακουφίζει από το βάρος, όπως τα κουφιστικά τρίγωνα στα αετώματα του Παρθενώνα. **Κούφωμα** είναι το εσωτερικό άνοιγμα, το κοίλωμα. Κουφωτά είναι τα παράθυρα με μισόκλειστα παραθυρόφυλλα. **Κούφη γη**, είναι η ελαφριά γη.

Στο χωριό έβάζαν πέτρες, ξύλα και διάφορα αντικείμενα αντικούφου-ρα για να ελαφρύνουν το βάρος ή για να πάρει αέρα η βάση ή για να ελέγξουν αν υπάρχουν σκορπιοί.

Αποδιαλεγούδι: αποδιαλεγούδι ή αποδιαλούδι ή απογιαλεγούδι είναι το αντικείμενο τελευταίας διαλογής. Αφού γίνεται ένα ξεδιάλεγμα αυτό που μένει από την διαλογή λέγεται αποδιαλεγούδι. Είναι το σκουπίδι, το σκύβαλο, το περίττωμα. **Αποδιαλούδι** ή **απορριξιμιά** ονομάζεται κατά τον Βυζάντιο το απόβλητο του σκοτωμένου εμβρύου.

Η μάνα έλεγε στην κόρη της «να διαλέγεις, να μη σε διαλέγουνε και μείνεις αποδιαλεγούδι». Αποδιαλεγούδια είναι τα απομεινάρια στο τέλος της λαϊκής αγοράς ή και ό,τι ξεμένει στα καλάθια των εμπορικών καταστημάτων, και πουλιέται σε απίστευτα χαμηλές τιμές.

Αρβάλα (αρβάλημα, αρβαλητό) = ο θόρυβος που προκαλείται από το κύπημα των αρβαλιών και γενικά ο θόρυβος.

Αρβάλια είναι οι πρόσθετες κινητές λαβές στα καζάνια. Υπάρχει το ρήμα **αρβαλάω** και **αρβαλίζω** που σημαίνει χτυπάω τα αρβάλια του καζανιού και γενικά θορυβώ.

Στο χωριό λέγανε «ακούγεται ή γίνεται αρβάλα», όταν τα κουνάβια στις παλιές σκεπές ανακώλωναν τα κεραμίδια αναζητώντας σφηκοφωλιές ή όταν στο κατώι του σπιτιού και στις αποθήκες έκαναν επίθεση ποντικοί αναζητώντας τροφή. Εκεί συνήθως ρήμαζαν τα καρύδια, κάνοντας τον γνώριμο στους παλιούς θόρυβο και στη βιασύνη τους παρασέρνανε και αναποδογυρίζανε διάφορα εργαλεία και σκεύη.

Ένας μεγάλος αρουραίος που ζει σε αγροτικές περιοχές είναι και ο **mus arvalis** ο οποίος αναζητάει τροφή σε αγροτικούς οικισμούς, κάνει μεγάλη αρβάλα και με περισσό θράσος επιτίθεται και στις γάτες.

Η λέξη θησαυρίζεται στον Δρανδάκη, στο λεξικό Μποστάντζόγλου, στον Φ. Κουκουλέ κ.α.

Ασκούλα λένε στην Καστανιά τη φουσκάλα στο δέρμα.

Είναι προφανές πως προέρχεται από την αρχαία λέξη **ασκός**, από το υποκοριστικό της οποίας ασκίον προήλθε η λέξη ασκί. Ο ασκός ήταν σάκος από δέρμα γδαρμένου ζώου και χρησίμευε κυρίως για τη μεταφορά και φύλαξη υγρών.

Με τον ασκό, σε όλη την αρχαία Ελλάδα και ιδίως στην Αττική έπαιζαν στα «κατά αγρούς Διονύσια» τα «**ασκώλια**», ένα παιχνίδι που λεγόταν ασκωλιασμός. Φούσκωναν καλά ένα ασκί από δέρμα τράγου το άλειφαν με λάδι και το τοποθετούσαν στη μέση των θεατών. Οι παίκτες έφταναν τρέχοντας στον ασκό πηδούσαν πάνω και προσπαθούσαν να ισορροπήσουν με το ένα πόδι. Έλεφταν συνήθως και προκαλούσαν τα γέλια των θεατών. Όποιος κατόρθωνε να κρατηθεί πάνω στον ασκό και να χορέψει, ανακηρυσσόταν νικητής και έπαιρνε σαν έπαθλο έναν ασκό γεμάτο κρασί.

Αυτό το παιχνίδι το γνώριζαν και οι Ρωμαίοι.

Κατά συνεκδοχή **ασκωλιασμός** λεγόταν και το παιχνίδι «κουτσό» όπου τα παιδιά πηδούσαν με το ένα πόδι ενώ το άλλο το κρατούσαν λυγισμένο. Από την ίδια ρίζα προέρχεται η λέξη **ασκώ** και **άσκηση**, που σημαίνει επίμονη εργασία, επειδή το δέρμα του γδαρμένου ζώου απαιτούσε επίμονη επεξεργασία με ειδική τεχνική, για να γίνει ασκός.

Αστράχα: Αστράχα είναι το κενό διάστημα ανάμεσα στη στέγη και το επάνω μέρος του τοίχου. Η αστράχα φαινόταν στα κεραμιδοσκέπαστα σπίτια που δεν είχαν ταβάνι.

Είναι η εσοχή που σχηματίζει το τελείωμα του τοίχου με την κεραμοσκεπή από το μέσα μέρος του σπιτιού και εκεί τοποθετούσαν διάφορα αντικείμενα αφού λειτουργούσε σαν ράφι στο πάχος του τοίχου. Στην εξωτερική πλευρά του τοίχου ακουμπούσαν τα ξύλα της κεραμοσκεπής και έτσι εξασφαλιζόταν η σταθερότητά της.

Στις αστράχες, τις νύχτες κυρίως, σουλατσάριζαν σαμιαμίδια και σκορπιοί. «*Στην καλύβα στο βουνό, πριν κοιμηθούμε, ρίχναμε τον φακό στις αστράχες για να εντοπίσουμε και εξοντώσουμε σκορπιούς*». Στα ακατοίκητα σπίτια, κούρνιαζαν στις αστράχες κουκουβάγιες και νυχτερίδες.

Κατά τον Γερμανό γλωσσολόγο Gustav Meyer η αστράχα (**στρέχα** και **αστρέχα**) προέρχεται από την σλαβική λέξη **strexα** που σημαίνει στέγη.

Ο Ανδριώτης υποστηρίζει πως η λέξη αστράχα προέρχεται από την αρχαία λέξη **όστρακον**, από τα όστρεα, τα όστρακα, τα σπασμένα κεραμικά που έβαζαν στο γείσο της στέγης. Ίσως υπάρχει συσχετισμός γιατί **αστράβηλος** και **στράβηλος** είναι είδος μεγάλου κοχυλιού που χρησίμευε για σάλπισμα. **Αστράβης** και **αστραφής** ήταν ο ακλόνητος.

Φαίνεται πως υπάρχει ετυμολογική συγγένεια με την **αστράβη**, το ξύλο που κρατούσαν αυτοί που κάθονταν σε άλογο για να μην στρέφονται και πέφτουν (Ησύχιος και Μέγα Ετυμολογικό). **Αστράβη** ήταν το επίσαγμα του ημιόνου, το σαμάρι και τέλος είδος οχήματος. Στον λόγο του Λυσία «Υπέρ αδυνάτου» λέει ο αδύνατος «*Ει γαρ εκεκτήμην ουσίαν επ' αστράβης αν ωχούμην , αλλ' ουκ επ' αλλοτρίους ίππους ανέβαινον*».

Βασκαντούρι, μία αποτρεπτική ευχή που απευθύνεται και αναφέρεται σε μικρό παιδί και σημαίνει να μην αβασκαθεί, να μην το ματιάσουν και πάθει κακό. Το αβάπτιστο δε ματιαζόταν.

Βάσκανος είναι ο φθονερός, αυτός που μπορεί να προκαλέσει κακό με το βλέμμα του ή με τη σκέψη του. Οι αρχαίοι Έλληνες και αργότερα οι Ρωμαίοι πίστευαν στη βασκανία. Η πίστη στο κακό μάτι ήταν ριζωμένη όχι μόνο στον λαό αλλά και στα ανεπτυγμένα πνεύματα της αρχαιότητας, όπως ο Δημόκριτος, ο Αριστοτέλης, ο Πλούταρχος, ο Βεργίλιος, ο Κικέρων, ο Πλίνιος και κάποιοι προσπάθησαν να εξηγήσουν λογικά το φαινόμενο. Το κακό μάτι μπορούσε να επηρεάσει όχι μόνο έναν άνθρωπο αλλά και ό,τι προσφιλές είχε αυτός. Τα παιδιά θεωρούνταν τα ευκολότερα θύματα της βασκανίας. Ακόμα και κατοικίδια ζώα μπορούσαν να βασκαθούν.

Η Εκκλησία δέχεται τη βασκανία και ένας ιερωμένος διαβάζει το ματιασμένο άτομο με κατάλληλες προσευχές.

Στο λευκαδίτικο ιδίωμα θησαυρίζονται οι λέξεις **αβασκαίνω**, **αβάσκαμα**, **αβασκαμός**, ενώ η **αβασκαντήρα** είναι το φυλακτό κατά της βασκανίας.

Στο χωριό Αντρεάντων του Πόντου, όταν άρχιζε η κατασκευή της στέγης, ύψωναν στη μέση έναν ξύλινο σταυρό από τον οποίο κρεμούσαν έναν ορμαθό από χάντρες, το **ναζάρ ποντζιγιού**, χάνδρες κατά της βασκανίας. Μετά την εγκατάσταση στο νέο σπίτι η οικοδέσποινα κατασκεύαζε έναν ορμαθό αποτελούμενο από την νεκροκεφαλή κάποιου ζώου (γίδας, προβάτου ή σκύλου), σκόρδο και κλαδιά βασιλικού για να απομακρύνε-

ται κάθε βασκανία.

Ο Αιλιανός αναφέρει πως και μερικά ζώα προφυλάσσονται από τη βασκανία με φυσικό και θαυμαστό τρόπο. Οι φασιανοί κόβουν λεπτά φύλλα δάφνης και τα στρώνουν στη φωλιά τους για προστασία των νεοσσών. Οι τσαλαπετεινοί αδιάντο, οι πέρδικες κόμη καλαμιού, το κουνάβι ράμνο (παλιούρι), τα τρυγόνια τον καρπό της ίριδας, οι κόρακες λυγαριά, οι τσίχλες βλαστάρι μυρτιάς.

Βασσαράς και βασσάρα: Απέναντι από τον Ταϋγετο, στον Πάρνωνα, υπάρχει το χωριό Βασσαράς. Οι κάτοικοι ετυμολογούν τη λέξη από τον Βάκχο δηλαδή τον θεό Διόνυσο. Να λάβουμε υπόψη μας πως το χωριό Βασσαράς ανήκει στον Δήμο Οινούντος που υποδηλώνει καλλιέργεια αμπελιών και μεγάλη παραγωγή κρασιού.

Στην ιστορία του Ηρόδοτου (4.192) αναφέρεται η **βάσσα** που είναι η αλώπηξ. Ο ίδιος αναφέρει πως **βάσσαρος** ονομαζόταν η αλεπού από τους Κυρηναίους. **Βασσάριον** είναι η μικρή αλεπού. **Βασσάρα** είναι ο χιτώννας που φορούσαν οι Βάκχες στη Θράκη και πιθανόν να είχαν φτιαχτεί από δέρμα αλεπούς. Βασσάρα και βασσαρίς λεγόταν μεταφορικά και η κατωφερής γυναίκα, η ανήθικη από τις βάκχες που τελούσαν όργια.

Ο Αισχύλος την αναιδή γυναίκα ονομάζει «**θράσσα βάκχη**».

Βάσσαρος και **Βασσαρεύς** είναι όνομα του Βάκχου.

Ο Παναγής Λεκατσάς στο βιβλίο του Διόνυσος αναφέρει **βασσάρες, βασσαρίδες, βασσαρικά** και **βασσάρους**.

Κατά τον Ησύχιο **βασσάρια** οι Λίβυες λέγουσι τα αλωπέκια.

Η λέξη θησαυρίζεται στο Μέγα Ετυμολογικό του Μουσούρου, στον Σουίδα, στον Χόφμαν, στον Ησύχιο, στο Liddell Scott και σε άλλους.

Βάτσινα και **βατσινιά**= κοινή ονομασία του βάτου που κατά τόπους λέγεται και βαβατσινιά, βατσουινιά και βάτσος. Ο δε καρπός ονομάζεται βάτσινιο, βαβάτσινιο, βατσινόμouro ή απλά βατόμouro.

Βατσινιά και Βατσινιές είναι η έκταση γεμάτη από βάτους.

Βιβάρι ή διβάρι= ιχθυοτροφείο, κάθε περιορισμένη επιφάνεια νερού κατάλληλη για την εκτροφή ψαριών.

Διβάρια είναι τα καλαμένα φράγματα, δηλ. καλαμωτές που πλέκονται με ψαθί ή βούρλα. Τα φράγματα αυτά εγκλώβιζαν τα ψάρια και λειτούρ-

γούσαν ως πρωτόγονα ιχθυοτροφεία.

Στο Καστανιώτικο ποτάμι, όπως και στον Ευρώτα, ψάρευαν μενίδες (η μενίδα είναι ψάρι του γλυκού νερού εξαιρετικά σαρκοφάγο που τρέφεται με προνύμφες εντόμων, μαλάκια, οστρακόδερμα και έχει νοστιμότατο κρέας). Από κει βγαίνει και η τοπική παροιμία για την προσπάθεια, «*αν δε βρέξεις κώλο, δεν τρως μενίδα*».

Τα τελευταία χρόνια στο ποτάμι κατέληγαν ψάρια, κυρίως πέστροφες, που ξέφευγαν από το ιχθυοτροφείο Γερωντίδη στον Άγιο Μάμα και τις ψάρευαν οι ντόπιοι.

Η λέξη ετυμολογείται από τη μεσαιωνική ελληνική βιβάριον από τη λατινική **vivarium**.

Βουτουλώνω σημαίνει μαλλιάζω. Χρησιμοποιείται μεταφορικά στον τομέα της ατομικής ή οικιακής οικονομίας. Όταν αποταμιεύει ο πολίτης λίγα χρήματα στην αρχή «βουτουλώνει», και σιγά σιγά το ποσό αυξάνεται.

Η λέξη προέρχεται από το φυτό **αβούτιλον**, με κοινή ονομασία αγριοβαμβακιά, το οποίο οφείλει την επιστημονική του ονομασία στον πατέρα της Βοτανικής Θεόφραστο. Πρόκειται για ζιζάνιο με πολύτιμες φαρμακευτικές ιδιότητες και απετέλεσε παραδοσιακό φάρμακο κυρίως στην Κίνα. Από τις ίνες του φυτού κατασκεύαζαν κλωστές και σκοινιά πολύ ανθεκτικά, καθώς και χαρτί.

Υπάρχει η λαϊκή ρήση «*η πέτρα που κυλάει δεν μαλλιάζει*». Μαλλιάζω σημαίνει αρχίζω να βγάζω μαλλί, το οποίο με την πάροδο του χρόνου πυκνώνει και αυξάνεται. Σύμφωνα με το λεξικό του Εμμ. Κριαρά **βουτουλώνω** και **βουτλώνω** σημαίνει δένω με λουριά. **Βούτλα**, **βούκλα** και **μπούκλα** είναι η τούφα από σγουρά, κατσαρά μαλλιά.

Βραχιάστηκα (βραχιάζομαι)= βρίσκομαι στην άκρη του βράχου και δεν μπορώ να πάω ούτε μπρος ούτε πίσω για να σωθώ.

Κατ' αρχήν η λέξη χρησιμοποιούταν για τα κατσίκια ή τα γίδια που σκαρφάλωναν σε απόκρημνα βράχια για να βρουν τροφή.

Μερικές φορές το ζωντανό δεν μπορούσε να γυρίσει πίσω, να κάνει δεξιά ή αριστερά γιατί κινδύνευε να γκρεμοτσακιστεί στην κυριολεξία. Αν το εύρισκε και το έσωζε ο τσοπάνης, καλώς. Διαφορετικά έμενε βραχιασμένο για μέρες και ή το εύρισκαν οι λύκοι ή ψόφαγε από την πείνα.

Η λέξη **βραχιάζομαι** χρησιμοποιείται και για τους ανθρώπους.

Μας διηγιόταν η θεία Ελένη η Τζαμούρανα, πως, όταν ήταν νέα, στη Βορδώνια, σκαρφάλωσε στην καρδιά για να τινάξει καρύδια, παρασύρθηκε καθώς ήταν ταμαχιάρα και δουλευταρού και ανέβαινε όλο ψηλότερα. Βραχιάστηκε σε μια κλάρα ψηλά, δεν μπορούσε να κάνει πίσω και τρόμαξε να κατεβεί σε ασφαλές σημείο, για να σωθεί.

Γάιδaros (όνος): και οι δύο ονομασίες αποτελούν δάνειες λέξεις.

Η αρχαία λέξη όνος προέρχεται από τη Σουμεριακή λέξη **anšū**. Σημειώνεται ότι η λέξη όνος μαρτυρείται ήδη στα Μυκηναϊκά χρόνια.

Η δε νεότερη ονομασία **γάιδaros** (από μεσν. **γαϊδάριον**) ανάγεται στο αραβικό **ga(i)dar** που σημαίνει σκληρότητα, καταπίεση, αυτήν που ασκούσαν οι άνθρωποι συχνά σ' αυτό το ζώο τόσο που να γραφεί και να παρετυμολογηθεί η ονομασία του από το «αεί *δέρεσθαι*»(που πάντα τον δέρνουν) (λεξικό Γ. Μπαμπινιώτη).

Σημ: για όσους αγαπούν την καθαρεύουσα, υπάρχει η έμμετρη, διδακτική και σατιρική αφήγηση «*Η φυλλάδα του τιμημένου γαιδάρου*» ή «*Γαδάρου, λύκου κι αλεπούς αφήγησις ωραία*».

Στην Καστανία ο γάιδaros λεγόταν και **βασταγούρι** από τη μεσαιωνική λέξη **βασταγός** (=γάιδaros) επειδή μετέφερε βάρη, (βαστάγι =μπόγος).

Γαλάζιος είναι αυτός που έχει το χρώμα του ανέφελου ουρανού και της ήρεμης θάλασσας. Γαλαζόπετρα: κοινή ονομασία του λίθου κάλαϊς, αλλιώς περουζές. Είναι η ονομασία του θεικού χαλκού. Βενέτικος ο γαλαζοπράσινος ενώ ο βαθύς γαλάζιος λεγόταν γεράνιος. (λεξ. Ηλιος).

Κατά το Liddell Scott **καλαΐνος** είναι ο όμοιος προς κάλαϊν, έχων χρώμα κυμαινόμενο μεταξύ κυανού και πρασίνου, καλαΐνο χρώμα ανθηρό ή βένετο.

Κάλ(λ)αῖς είναι πολύτιμος λίθος πρασινίζοντος κυανού χρώματος κοινώς **περουζές** και κατά άλλους χρυσόλιθος. Έχει υποστηριχτεί πως τον χρησιμοποιούσαν οι Αιγύπτιοι στην κεραμική.

Υπάρχει και το ρήμα **καλαΐζω**, **γαλαΐζω** κοινώς γαλαζίζω καθώς και το επίθετο της καθομιλούμενης γαλάζιος.

Καλαΐον και **καλαϊκόν μέταλλον** σύμφωνα με τον Κοραή στα «Ατακτα» ονόμασαν τον κασσίτερο αυτοί που τον πρωτοέφεραν. «*Πιθανότε-*

ρον έπι γίνεται από το γνωστόν εις τους Γραικορωμαίους καλλάϊνον χρώμα. Οι Γραικορωμαίοι ονόμαζον το ίδιο χρώμα και Γεράνιον και Γαλάζιον και Βένετον».

Το μέταλλο κασσίτερος κοινώς καλάϊ είναι ήδη γνωστό από τους προϊστορικούς χρόνους. Υπήρχαν οι Κασσιτερίδες νήσοι, των οποίων δεν αποκάλυπταν την τοποθεσία οι εκμεταλλευτές.

Ο Ηρόδοτος τονίζει την ελληνικότητα του ονόματος αλλά δεν παρέχει πληροφορίες για την θέση. Ο Διόδωρος τις τοποθετεί κοντά στην Ιβηρία.

Ο Στράβων τις τοποθετεί βόρεια του Αρτάβριου κόλπου.

Από τα παλιά χρόνια ο άνθρωπος αναζητούσε τρόπο ώστε τα φτηνά και αγενή μέταλλα να εμφανίζονται σαν πολύτιμα και επίσης να προστατεύουν από τη διάβρωση τα μεταλλικά αντικείμενα. Έλιωναν το καλάϊ και επικάλυπταν τα μαγειρικά σκεύη. Κατά το λιώσιμο το καλάϊ τρίβεται καλά στην επιφάνεια του σκεύους με στουπί που είχε νισαντήρι.

Γιαπράκια: πρόκειται για τους ντολμάδες που στην Καστανιά αντί για κιμά, τους φτιάχνουν από ξενερισμένο μπακαλιάρο με ρύζι και μυρωδικά τυλιγμένα σε λαχανόφυλλα.

Η λέξη είναι τούρκικη, **yaprak=φύλλο**. Αλλά και ο **ντολμάς** είναι τούρκικη λέξη (**dolma**) που σημαίνει γεμιστός. Οι ντολμάδες γίνονταν συνήθως με αμπελόφυλλα διατηρημένα στην άλμη και προσφέρονταν στις ονομαστικές γιορτές με κανένα ποτήρι κρασί. Τα γιαπράκια με τον μπακαλιάρο συνηθίζονταν σε γιορτινές ηστείες όπως του Αγίου Θεοκλήτου.

Γκιουλέκας είναι ο νταής, ο σκληρός, ο παλικαράς. Η λέξη προήλθε από το όνομα του **Γκιώνη Λέκκα** Αλβανού οπλαρχηγού που με σκληρό αντάρτικο σώμα, στράφηκε εναντίον του σουλτάνου.

Γκιζεράω ή γκεζεράω σημαίνει τριγυρνά άσκοπα, περιπλανιέμαι, και προέρχεται από την τουρκική λέξη **gezi** (=περίπατος, βόλτα).

Παλιά λέξη της Πελοποννησιακής καθημερινότητας. **Γκιζεριό** λεγόταν η παρέα παιδιών ή ανήλικων με ιδιαίτερη τάση στη διασκέδαση και την οίνοποσία. Γκιζεριό έλεγαν και τα μπουλούκια των ανθρώπων που βολτάριζαν ζητώντας δουλειά.

Η λέξη ακουγόταν σε πολλά μέρη της Ελλάδας και οι γονείς ρωτού-

σαν το παιδί τους «πού γκεζέραγες όλη μέρα, μοίραζες κλήσεις;». Τη λέξη χρησιμοποιούσε πολύ ο Μακρυγιάννης: «Μ' αρέσει τώρα να γκιζεράω τα Γιαννινάκια μ' την πόλη που περβατιόταν...» ή «όταν κατέβηκα εις την χώρα γκιζερούσαν οι κάτοικοι και οι στρατιώτες με τα ντουφέκια εις τον νόμον...», ή «κι εσείς θα λέγατε το ίδιο σ' αυτούς και τον Αντρέα Λόντο οπού τους βοηθούσε και γκιζερούσε με τα παιδάκια» ή «εις την Πελοπόννησον έρχονταν πολλοί περιηγηταί και ξένοι να ιδούνε που έγινε πόλεμος και γκιζερούσαν σε όλες τις θέσεις» ή «και ξαρμάτωσαν όλους εμάς οι Φρατζέζοι και αυτεινοί γκιζερούσαν μ' εκατό, με πενήντα ο καθένας» ή «και πεθαίνουν της πείνας κι εκείνοι οπού είχαν τα καράβια τους και γκιζερούν εις τους δρόμους και κλαίνε με μαύρα δάκρυα».

Στο διήγημα του Δ. Δαμάσκου «Όταν ο Λουντέμης συνάντησε τον Σκαρίμπα» λέει: «...κείνο που καίει τώρα είναι να σε τακτοποιήσουμε για ύπνο και αύριο βλέπουμε για δουλειά. –Τι δουλειά; –Δουλειά! Δεν πιστεύω να νομίζεις ότι θα σ' αφήσω να γκιζεράς με το κασελάκι!». Ένας κυνηγός θαμμένων χρυσών νομισμάτων γράφει: «Έχω πάει στα 35 χρόνια που γκιζεράω στα βουνά, 700 περίπου εξορμήσεις σε 700 ιστορίες».

Γουλάς (από την τούρκικη λέξη **kule**=πύργος).

Οι αμυντικοί πύργοι-παρατηρητήρια που ονομάζονται Γουλάδες ήσαν πολυώροφοι, με χοντρά τοιχώματα και ορθογώνιες κατόψεις. Επρόκειτο για δημόσια ή ιδιωτικά κτίσματα και αποτελούσαν τα ύστατα καταφύγια των κατοίκων σε περίπτωση επίθεσης.

Από την αρχαιότητα η επικοινωνία της Λακεδαίμονος με την Μεγαλόπολη γινόταν μέσω της παρευρώτειας δημόσιας οδού που συνέδεε τις δύο αυτές περιοχές και που, ακόμη και σήμερα, καλείται «δημοσιά». Πάνω στα χνάρια της κατασκευάζεται και ο σύγχρονος αυτοκινητόδρομος.

Ένας λόφος που υψώνεται πάνω από την παλιά αυτή οδό και που εποπτεύει και ελέγχει την πεδιάδα και τις διαβάσεις ονομάζεται «Γουλάς». Ο λόφος αυτός (άλλοτε ιδιοκτησία Νικολοπουλαίων και Δ. Γ. Καλλιάνη), λόγω θέσεως, αποτέλεσε οχυρή θέση, όπως πιστοποιείται από την επίπεδη κορυφή και την διαμόρφωση την αμφιθεατρική που παρουσιάζει. Κατά καιρούς, στο λόφο αυτό έχουν βρεθεί τεμάχια από κεραμοειδή και στη σύνδεσή του (έξοδο) με την δημόσια οδό (φραγκοσυκίες) υπάρχουν ίχνη τοιχίου, της πύλης ίσως.

Δαμιτζάνα, νταμιτζάνα, ντ(ρ)αμουτζάνα:

Η λέξη αυτή είναι σχεδόν διεθνής και προέρχεται από τις γαλλικές λέξεις «**νταμ Ζαν**» που σημαίνει κυρά Γιαννούλα. Λέγεται πως οφείλεται σε κάποια γυναίκα, Γαλλίδα βέβαια, η οποία διατηρούσε κινητό ποτοποιείο (μπαρ), ακολουθούσε τα στρατεύματα του Μεγάλου Ναπολέοντα και πουλούσε στους στρατιώτες οινοπνευματώδη. Ο συσχετισμός της σημερινής δαμετζάνας με την νταμ Ζαν, αποδίδεται από κάποιους στο ογκώδες σώμα της ίδιας και από άλλους στα δοχεία μέσα στα οποία μετέφερε τα ποτά της και τα οποία είχαν το γνωστό σχήμα.

Νταμιτζάνα είναι η μεγάλη γυάλινη φιάλη που χώραγε συνήθως πάνω από πέντε οκάδες, και χρησίμευε στην αποθήκευση ή μεταφορά υγρών (κρασιού, λαδιού, χημικών υγρών κ.λπ.). Για μεγαλύτερη ασφάλεια, περιβαλλόταν συνήθως από πλέγμα ψάθινο, συρμάτινο ή σιδερένιο. Σήμερα το προστατευτικό πλέγμα είναι πλαστικό.

Η μεγάλη νταμιτζάνα είχε δυο χερούλια από τις δύο πλευρές για να μεταφέρεται ευκολότερα, ενώ οι μικρές είχαν ένα χερούλι (λαβή).

Υπάρχει και μία εκδοχή πως η λέξη είναι Αραβικής προέλευσης.

Διασελίζω=ακονίζω τα δόντια του πριονιού μου ένα-ένα, ώστε το 1ο να κλίνει στα δεξιά το 2ο στα αριστερά, το 3ο στα δεξιά κ.ο.κ. σχηματίζοντας έτσι ένα οδοντωτό αυλάκι.

Το ρήμα παράγεται από τη σύνθετη λέξη **δια+σελο** που είναι το διάστημα ανάμεσα στα άκρα της σέλας.

Κατά τον Ανδριώτη **διάσελο** είναι το πέραςμα της κορυφογραμμής. Κατά τον Ελευθερουδάκη η **διασέλα** ή το διάσελο είναι ιδιωματική λέξη και δηλώνει τον αυχένα που συνδέει δύο κορυφές όρους ή λόφων.

Κατά τον Μπαμπινιώτη είναι το μονοπάτι που αποτελεί δίοδο μεταξύ βουνών (**κλεισούρα, δερβένι**). Μεταφορικά σημαίνει το μεταίχιμο: «στης ιστορίας το διάσελο, όρθιος ο γιος πολέμαγε» Νικηφ. Βρεττάκος.

Στην κοινότητα του Μυστρά υπάρχει χωριό Διάσελο και στο χάρτη της Λουσίνας τοποθεσία Λυκοδιάσελο.

Η λέξη έχει λατινική προέλευση (**sella= κάθισμα**). Οι αρχαίοι Έλληνες δε χρησιμοποιούσαν σέλες. Οι σέλες για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκαν στο ρωμαϊκό στρατό.

Διγαλίζω (διχαλίζω): Όταν η μικρή Χαριτίνη ανακάτωνε το φαγητό

της με μια έκφραση αηδίας χωρίς να τρώει, τη μάλωνα η γιαγιά της: *-Μην το διγαλίζεις, τρώγε.*

Μάλλον πρόκειται για λέξη σχετική με τον αργαλειό. Όταν οι ανυφάντρες έκαναν το **δυάσιμο**, απλώνανε τις κλωστές μεταφέροντας ανά δυο από τα **καλάμια** στα **διχάλια** (**διχάλιζαν**). Το διχάλι ήταν ξύλο με μήκος όσο ένας πήχης, σε σχήμα Υ που το μπήγανε στο έδαφος για να διχαλίσουν (να ξεχωρίσουν, να ξεμονέψουν τις κλωστές). Έτσι προκύπτει το **δυσασίδι** ή **βηλάρι** το οποίο μεταφέρεται στις τυλίχτρες από όπου περιτυλίσσεται στο αντί. Μετά μεταφέρεται στον αργαλειό, όπου μιτώνεται, περνούν δηλαδή τις κλωστές στα μιτάρια, έπειτα στο χτένι, κομποδένουν και αρχίζουν να υφαίνουν.

Το ρήμα **δυάζομαι** σημαίνει παρασκευάζω τις κλωστές, το στημόνι για ύφανση απλώνοντας αυτές δηλαδή, μεταφέροντας ανά δύο από τα καλάμια στα διχάλια με τη δυσάστρα.

Δίχηλος ήταν αυτός που το πόδι του στην άκρη χωριζόταν σε δύο οπλές. Ο Δωρικός τύπος της λέξης δίχηλος είναι **δίχαλος**.

Διχάλα χρησιμοποιούσαν για να φτιάξουν σφεντόνες, διχαλωτές ήσαν οι φουρκάδες με τις οποίες υποστήριζαν τις βαρυφορτωμένες κλάρες στα δέντρα και σε διχάλα καταλήγει το ραβδί που χρησιμοποιούν οι οδοιπόροι για να ακινητοποιήσουν τα φίδια στην ύπαιθρο.

Έγκωσα, γκώσαμε: η λέξη χρησιμοποιείται κυριολεκτικά και μεταφορικά, όταν έχουμε δεχτεί υπερβολική δόση από κάτι, πρηζόμαστε και δεν αντέχουμε άλλο. Πρόκειται για την αρχαία λέξη **ογκώω, ογκώσω, ώγκωσα, ογκώσομαι**. (π.χ. *το πνεύμα τας φλέβας ογκεί, γαστήρ ωγκώθη, εξωγκώθη ενεκα πολυφαγίας*. Liddel Scott).

Στο λεξικό Ελευθερουδάκη στο λήμμα **διογκώω**, δίνεται η σημασία ογκώνω εκ των ένδον, φουσκώνω από μέσα. Παθητικός τύπος **διογκούμαι= πρήσκομαι** (διόγκωσις, φούσκωμα, πρήξιμο). Η **γούσα** και η **γκούσα** είναι η **σγάρα**, ο **πρόλοβος** και συνεκδοχικά το πρήξιμο.

Εναντρώερα: Στο χωριό όταν αναζητούσαν ένα πρόσωπο οικείο και ρωτούσαν «*πού είναι*» η απάντηση ήταν «*κάπου εδώ τριγύρω ή έναν τρώερα*». Για παράδειγμα, το παιδί παίζει έναν τρώερα ή θα βγω έναν τρώερα να μαζέψω χόρτα, αν με χρειαστείς θα είμαι έναν τρώερα.

Όταν κάποιος ήταν χαρούμενος για προσωπικό του ευχάριστο γεγονός

(ονομαστική γιορτή, γέννηση παιδιού, αρραβώνα κ.λπ.) κερνούσε στο καπηλειό ή στο καφενείο έναν τρόερα δηλαδή αυτούς που ήσαν τριγύρω.

Η λέξη προέρχεται από το μεσαιωνικό επίρρημα τριγύρω και **τρογύρω**.

Στα ποντιακά λέγεται **τριγύρου, τρουγύρου, τρουγιούρου**.

Κατά τον Φ. Κουκουλέ το μεσαιωνικό επίρρημα τριγύρω προήλθε από την έκφραση **τρέχω τον γύρο**, με τον μεταβατικό τύπο **τρογύρο** και κατ'επίδραση των σύνθετων με το τρις, τριγύρω.

Με δεύτερο συνθετικό τη λέξη γύρω και γύρος υπήρχε η λέξη **κρεβά-τόερας, κρεβατόγερας, κρεβατόγυρος**. Ο κρεβατόγερας ήταν μια φαρδιά φάσα φτιαγμένη με βελονάκι ή κοφτό ασπροκέντι και προσαρμοζονταν στην ακμή του στρώματος γύρω-γύρω από το κρεβάτι που ήταν στρωμένο με στρωσίδια της φιγούρας (κρεβατόγυρος όπως ποδόγυρος).

Ζάγκλα= δρεπάνι (**ζάγκλον** το δρέπανον προς θερισμόν).

Η πρώτη εντύπωση με το άκουσμα της λέξης, είναι πως πρόκειται για μια ξενόφερτη λέξη, πιθανόν σλαβοτουρκικής προέλευσης που χρησιμοποιούσαν οι αγρότες.

Και όμως πρόκειται για την αρχαία λέξη **διάγκυλον** (αγκύλη) και μετά από παραφθορά έγινε ζάγκλον αφού το **δ**(έλτα) μετατράπηκε σε **ζ**(ήτα), όπως π.χ. συνέβη στις λέξεις **διόγκος**<ζιόγκος (τσιόγκος =ρόζος) ή **διουλούφι**<τζουλούφι<τσουλούφι, **διαβολιά**<ζαβολιά (Δρανδάκης). Το δρεπάνι (ζάγκλο) είναι γυριστό για να αγκαλιάζει και να δρέπει.

Έξω από το Καστρί υπάρχει μία μεγάλη στροφή γυριστή σαν δρεπάνι που ονομάζεται Μεγάλη Ζάγκλα.

Ζάγκλη είναι το αρχαίο όνομα της Μεσσήνης στην Μεγάλη Ελλάδα, από το σχήμα της φυσικής προκυμιάς η οποία σχηματίζει το λιμάνι.

Από την ίδια ρίζα προέρχεται και η μικρή αγκύλη, η **αγκυλίτσα <αγκλίτσα <γκλίτσα <κλίτσα**, εργαλείο απαραίτητο στον τσοπάνη, για να πιάνει τα ζωντανά του. (Με τον ίδιο τρόπο χρησιμοποιούσε ο μισότυφος παππούς μου την αγκύλη της μαγκούρας του, μας τσάκωνε από το λαιμό και μας τραβούσε κοντά του για να καταλάβει ποιο από τα 14 εγγόνια του, τον τριγύριζε).

Ζάφτω: σύμφωνα με το λεξικό του Σκαρλάτου Βυζάντιου, σημαίνει κτυπώ δυνατά. Φαίνεται πως έχει κάποια σχέση με τη φουρτουνιασμένη

θάλασσα, γιατί σύμφωνα με το λεξικό Liddell Scott. **ζαψ** είναι η **ζάλη**, η **τρικυμία**. Η λέξη είναι άγνωστης ετυμολογίας αλλά είναι πολύ πιθανό να προέρχεται από τη λέξη αυτή ο ρηματικός τύπος έζαψε.

Όταν κάποιος βρίσκεται στο πρώτο στάδιο της μέθης (εύχαρις, ευσυγκίνητος, ευέξαπτος, ζαλισμένος) λέμε τα έζαψε και σε λίγο πιο προχωρημένο στάδιο, τα έτσουξε.

Ζαχαροκούκια είναι ξηροί καρποί καλυμμένοι με ζάχαρη (γλάσο), τα γνωστά κουφέτα που είναι απαραίτητα στους γάμους. Ο Αρριανός ονομάζει τη ζάχαρη «μέλι καλάμινον».

Στη Θράκη πρόσφεραν μαντίλια στον πεθερό και άφθονα ζαχαροκούκια και όταν οδηγούσαν τη νύφη στον ναό, από κάθε σπίτι της γειτονιάς την κερνούσαν ζαχαροκούκια. Επίσης ανήμερα του Αγίου Μοδέστου πρωί-πρωί πήγαιναν στον ναό δίσκο όπου είχαν σχεδιάσει με ζαχαροκούκια δυο βόδια και ένα αλέτρι.

Στην Πελοπόννησο, όταν τέλειωνε το μυστήριο και συνόδευαν τους νεόνυμφους στο σπίτι του γαμπρού, καθ' οδόν τούς έραιναν με ρύζι ή κόκκους βαμβακιού ή σταφίδες και κουφέτα σε ένδειξη αφθονίας.

Ο Αδ. Κοραής αναφέρει στα 'Ατακτα, **ζαχαρόπηκτα** και **ζαχαροσκεπή τραγήματα** (ξηροκαρπία). Τα ζαχαροκούκια τα έβαζαν σε λευκά ή λευκοχίτωνα ζαχαροπούγγια, τις σημερινές μπομπονιέρες. Κατά τον Βυζάντιο Σκαρλάτο το ζαχαρωτό, ζαχαρόπηκτο είναι το ιταλικό κουφέτο ή κόνδυτο.

Ο Καρκαβίτσας στη νουβέλα «*Η Λυγερή*» αναφέρει πως μια μέρα που ύφαινε στον αργαλειό, για να πειράξει τον μικρό καρολόγο που της άρεσε, του τραγούδησε ήσυχα-ήσυχα: «*Πέρασε, ξαναπέρασε, κι αν δε σ' ακούσω βήξε και πάρε ζαχαρόκουκα στα κεραμίδια ρίξε*».

Ο Γ. Αλβανός περιγράφοντας το πανηγύρι του χωριού του αναφέρει πως οι μικροπωλητές γέμιζαν τους πάγκους τους με: ...*Εικόνες αγίων, φυλαχτά, κομποσκοίνια, οικιακά σκεύη, υφάσματα, στολίδια, αρώματα, γιατροσόφια, παιχνίδια για τα παιδιά και ό, τι άλλο μπορούσε να βάλει ο νους του ανθρώπου. Απαραίτητος βέβαια και πρώτος από οτιδήποτε άλλο ήταν ο πανηγυριώτικος χαλβάς, «πτάρια» μικρά και μεγάλα με «ζαχαροκούκια», που τον αγόραζαν τα παλικάρια για τις γιαβουκλούδες τους, οι νύφες για τις πεθερές τους και οι μανάδες για τα παιδιά τους.*

Επίσης η λέξη θησαυρίζεται στο μανιάτικο παραμύθι της Ηλιόχαρης,

γράφει: «Τα χρόνια πέρναγαν, η Ηλιόχαρη μεγάλωνε και όσο μεγάλωνε τόσο πιο όμορφη και καλή γινόταν. Οι γονείς της έπαιζαν όλη μέρα μαζί της. Της έλεγαν ωραία τραγούδια να κοιμηθεί. Την τάζαν ζαχαροκούκια για να γλυκάνει και την έκαναν μπάνιο με γάλα και μέλι για να μείνει για πάντα όμορφη».

Ο θυμόσοφος Καστανιώτης Γιώργης Αποστολάς, γυρίζοντας από το φαρμακείο μας είτε πως είχε πάει για ζαχαροκούκια, εννοώντας βέβαια τα χάπια του.

Ζωρός: Η τοποθεσία Ζωρός στον Καστανιώτικο κάμπο, ενώ ηχητικά παραπέμπει στο συμπαθή μασκοφόρο προστάτη των φτωχών, μάλλον σχετίζεται με τον οίνο ή το πιθανότερο με την απορροή των υδάτων. Ζωρός είναι **ο άκρατος, ο καθαρός, ο αμιγής, ο χωρίς νερό οίνος**.

Η λέξη συναντάται στον Όμηρο (8ος αι. π.Χ.) (**ζωρόν δέπας**= ποτήρι με άκρατο οίνο, **ζωρότερον δε κέραις**= αναμίγνυε τον οίνο με λιγότερο νερό). Μετά τον Όμηρο η λέξη κατάντησε να σημαίνει αυτόν που πίνει πολύ, που μεθάει.

Στον Πλούταρχο (1ος αι. μ.Χ.) η λέξη έχει την ακριβώς αντίθετη σημασία, δηλ. οίνος αναμεμιγμένος με νερό. **Ζωροποτέω** σημαίνει πίνω άκρατον οίνο, ζωροπότης είναι ο μέθυσος και τέλος **ζωρύαι** (αι) είναι πιθανόν τα αυλάκια ή η τάφρος για την απορροή των υδάτων (H. Liddell, Scott).

Θεῖος, ο αδελφός του πατέρα ή της μάνας.

Δεν πρόκειται για το επίθετο θεῖος του Ομήρου όπως «θεῖος Αχιλλεύς» με τη σημασία θεϊκός, αλλά για το επίθετο **ηθεῖος, ηθείη** (και Δωρικά **ηθαῖος**) που σημαίνει σεβαστός και μάλλον προέρχεται από τη λέξη ήθος και έθος.

Στους στίχους της Ιλιάδας (Ζ 516, Κ 31, Χ 229, 239, και περιφραστικά «ηθείη κεφαλή» στο Ψ 94) γίνεται χρήση της λέξης από νεώτερο προς πρεσβύτερο και αναμφίβολα σημαίνει αδελφική στοργή και ταυτόχρονα σεβασμό προς τον πρεσβύτερο.

Η λέξη επίσης συναντάται στην Οδύσσεια, στον Πίνδαρο, και στον Ησίοδο. Ο Ιόλαος απευθυνόμενος στον θείο του Ηρακλή τον αποκαλεί «ηθείε». Σύμφωνα με το Γουδιανό ετυμολογικό λεξικό της ελληνικής, ηθεῖος είναι ο αδελφός, ο συγγενής και σημαίνει «φρόνησιν νεωτέρου

προς πρεσβύτερον».

Κατά τον Ησύχιο είναι «σεπτική προσαγόρευσις» δηλ. προσφώνηση με σεβασμό, σεβαστική.

Ο Φώτιος αναφέρει πως στους Ίωνες το επίθετο «**ηθείος**» ήταν προσαγόρευση νεωτέρου προς πρεσβύτερον.

Επίσης και κατά το Μέγα Ετυμολογικό ο «ηθείος» είναι τιμητική προσφώνηση νεωτέρου αδελφού προς πρεσβύτερο και παλαιότερο ως προς την τιμή ή φιλοφρονητική προσφώνηση κατωτέρου προς ανώτερο.

Όσοι έχουμε κάποια ηλικία θυμόμαστε στις επιστολές την προσφώνηση «*σεβαστέ μου πατέρα, παππού, νονέ κ.λπ.*». Αλλά και στα χωριά αποκαλούσαν θείο οι μικρότεροι, κάθε μεγαλύτερο χωρίς να υπάρχει συγγενική σχέση.

Θεριακλής: σύμφωνα με μεγάλο σύγχρονο λεξικό είναι το πρόσωπο που επιδίδεται με πάθος σε κάτι (κυρίως στο κάπνισμα και την καφεποσία), ετυμολογείται δε από την τούρκικη λέξη <tiyyak < περσ. tiyyak= όπιον. Ίσως όμως να πρόκειται για αντιδάνειο, γιατί σύμφωνα με το λεξικό Etymologicum Graecum, **θηρίκλειον** είναι «**είδος ποτηρίου από του ποιήσαντος αυτό Θηρικλέους**». Ο Θηρικλής ήταν περίφημος Κορίνθιος αγγειοπλάστης (κεραμεύς). Από το όνομά του σχηματίστηκε το επίθετο **θηρίκλειος -εια, -ειον**, το οποίο έχει τη σημασία του μεγάλου.

Υπάρχουν, κατά το Liddell-Scott, σχετικές αναφορές από κωμικούς ποιητές, όπως ο Εύβουλος, ο Άλεξίς, ο Αριστοφών, ο Μένανδρος και ο Διώξιππος: π.χ. θηρίκλειος είναι ο **κύλικας**, ο **κρατήρας**, θηρίκλειον ήταν «*μέγα και ευρύ ποτήριον φέρον το επίθετο*». Μάλλον αυτός που έπινε σε θηρίκλειο ποτήρι, λεγόταν **θεριακλής**.

Η έννοια του μεγάλου έχει διασωθεί στη λέξη **μεγαθήριο** η οποία αποδίδεται σε προϊστορικό γιγάντιο θηλαστικό ή σε κατασκευάσμα υπερβολικά μεγάλο με γιγάντιες διαστάσεις.

Στην καθομιλούμενη το θηρίο λέγεται και **θερίο**, από όπου παράγεται το ρήμα **θεριεύω** με την έννοια όχι μόνο αγριεύω αλλά και μεγαλώνω ραγδαία π.χ. η φωτιά **θεριεύει**, ο βάτος **θέριψε** κ.ά.

Θρούμπα (ελιά), ελιές θρούμπες.

Η εύκολη σκέψη είναι, πως ονομάζονται θρούμπες οι ελιές επειδή τις αρωματίζουμε με θρούμπη. Και όμως πρόκειται για δύο διαφορετικές λέξεις.

Η θρούμπη ή το θρούμπι, είναι κοινή ονομασία του φυτού θύμβρος (θρουμπί, θρούμπη, θυμάρι), ο θύμος των αρχαίων Ελλήνων που χρησιμοποιείται σαν καύσιμη ύλη ή για την άρτυση διαφόρων εδεσμάτων.

Ενώ θρούμπα είναι ο καρπός της ελιάς που αφού ωρίμασε στο δέντρο, πέφτει ώριμη και ζαρωμένη (η αρχαία **γεργέμιρος**).

Η ελιά αυτή λεγόταν **δρυπετής** ή **δρυπετής** ή **δρύππα** ή, στα Λατινικά, **druppa**, «θρούμπα» (=ελαία υπέρ το δέον ώριμος), η χαμολιά, η χαμάδα. **Δρυπετής** λεγόταν επειδή έπεσε υπερώριμη από το δέντρο, την **δρυν**, διότι «οι παλαιοί κατ' αρχάς εκάλουν δρυν παν δένδρον». Από την ίδια ρίζα βγαίνει ο «**δρυσογέρων**» ο «**γέρων ο σεσαθρωμένος, ο τετριμμένος, ο γεροκολασμένος**», καθώς επίσης τα «**δρύψαλα**» (=τα ξύσματα, τα τρίμματα, τα θρύψαλα).

Παραθέτω μία συνταγή από τη φίλη μας τη Φωφώ που φτιάχνει ελιές θρούμπες με τεχνική που της παρέδωσε η μητέρα της και η γιαγιά της: «**Διαλέγουμε γερές ώριμες ελιές χωρίς κτυπήματα και δάκο. Στρώνουμε σε ένα καλάθι καλαμένιο φυσικά χοντρό αλάτι, από πάνω μια στρώση ελιές, πάλι αλάτι και πάλι ελιές μέχρι να τελειώσουν. Ανακατεύουμε συχνά ώστε το αλάτι να πάει παντού. Αν δεν έχουμε κοφίνι χρησιμοποιούμε λινασένιο τσουβάλι. Βγαίνουν τα ζουμιά και οι ελιές που χάνουν τα υγρά τους ζαρώνουν και γίνονται δρύπες, δηλ. θρούμπες. Αυτό συνεχίζεται για ένα μήνα περίπου αλλά δοκιμάζουμε κιόλας για να πετύχουμε το ξεπίκρισμα που θέλουμε. Βέβαια αν δούμε ότι εξαφανίζεται το αλάτι, ανατροφοδοτούμε. Μετά τις πλένουμε καλά από τα αλάτια και τις στεγνώνουμε. Μερικοί τις στεγνώνουν στο φούρνο στους 50ο βαθμούς. Βράζουμε σε μια κατσαρόλα 3/4 λάδι με 1/4 ξύδι και όσο το μίγμα είναι καυτό, περιχύνουμε με αυτό τις ελιές. Τοποθετούμε σε βάζα και αν θέλουμε αρωματίζουμε με θρούμπη ή ρίγανη**».

Οι αρχαίοι ονόμαζαν **δρύπες** τα ζαρωμένα δαμάσκηνα, τα βερύκοκα, τα ροδάκινα κ.λπ.

Σημ: και οι ελιές στη λαϊκή αγορά με την ένδειξη θρούμπες, είναι ζαρωμένες ελιές χωρίς αρωματικά φυλλαράκια.

Ιλάλι: Είναι ο άχρηστος, ο ανόητος, ο τιποτένιος. Αυτός που δεν διαθέτει τη λογική να συνεννοηθείς μαζί του και να βασισταίς στο λόγο του.

Κατά το Μέγα Ετυμολογικό του Μ. Μουσούρου, **αλάλη** είναι η άναρθρος κραυγή. Και για να αρθρώσει κάποιος λόγο, χρειάζεται λογική και όταν δεν τη διαθέτει ή δεν την ενεργοποιεί, είναι ιλάλι.

Στη δεκαετία του '50+ η εφαρμοζόμενη παιδαγωγική δεν ήταν μόνο

χάδια, νουθεσίες και έπαινοι αλλά και σωματική τιμωρία, κατάρες και προσβολές. Ο χαρακτηρισμός «άλαλο» σε άφηνε πραγματικά άλαλο, στήλη άλατος σαν τη γυναίκα του Λωτ.

Στον Μεγάλο Παρακλητικό Κανόνα στην Υπεραγία Θεοτόκο, υπάρχει Μεγαλυνάριο που λέει: «Άλαλα τα χείλη των ασεβών των μη προσκυνούντων την εικόνα Σου την σεπτήν...».

Ιτάδι ή αϊτός. Μια λέξη οικεία στους ελαιοκαλλιεργητές και ελαιοπαραγωγούς. Ιτάδια λέγονται τα δίχρονα εύρωστα κλαριά που φτάνουν ίσια στην κορφή του δένδρου και είναι κατάμεστα από ελιές. Τρυφερά κλαδιά που χαίρεσαι να τα μαζεύεις. Είναι προφανές πως παρομοιάζονται με τον αετό, τον βασιλιά των πουλιών που είναι υψιπέτης (πετάει ψηλά). **Αετώδης** στα αρχαία ελληνικά είναι ο όμοιος με αετό. **Αετιδεύς** είναι το νεογνό του αετού, το αιτόπουλο, όπως ακριβώς τα βλαστάρια στις γέρικες ελιές (αιτάδι, ιτάδι).

Στην ακολουθία του όρθρου ψαλμός PB' (102), στον στίχο «ανακαινισθήσεται ως αετού η νεότης σου» φαίνεται ολόκαθαρα η μεταφορική σύνδεση του νεαρού βλαστού της ελιάς με τον αετό (αιτόπουλο, αετάδι, ιτάδι).

Ο νεοσσός του αετού είναι αετιδεύς, του αηδονιού αηδονιδεύς, του κόκορα αλεκτοριδεύς, της γάτας γαλιδεύς.

Καβούλα: το βυθισμένο μέρος μιας επιφάνειας, το κοίλωμα, το βαθούλωμα, η γούβα, η σπηλιά, η χούφτα, η τουλούπα. Όταν σχηματίζεται βαθούλωμα στις λαμαρίνες ή στα κατσαρολικά, λέμε **καβούλιανε** ή **καβούλιασε**. Η λέξη προέρχεται από το ενετικό **cavea** που σημαίνει κλουβί, κοίλος.

Ο Καμπούρογλου στην Ιστορία των Αθηνών γράφει «...όταν μετά το μυστήριο του γάμου πήγαινε η νύφη στο σπίτι του γαμπρού, μια γυναίκα της έδινε ψωμί σύμβολο ευτυχίας, ετέρα ρόδι σύμβολο πολυτεκνίας και άλλη, μίαν καβούλα βάμβακος».

Ο Τ. Κανδηλώρος στην Αρκαδική Επετηρίδα γράφει για τον χιονοπόλεμο ανάμεσα σε παιδιά: «*Η ακινδυνότερα των τοιούτων συρράξεων ήτο η γενομένη με «καβούλες» όταν έπιπτε πυκνή χιών...*».

Σύμφωνα με την απογραφή Grimanì το 1700, στο τεριτόριο της Καρύταινας υπήρχα χωριό **Καβούλια**.

Στα ποντιακά **καβέα** είναι ένα μέρος όπου υπάρχει πλήθος πραγμάτων σωρηδόν και ατάκτως, και από κει η φράση «**μαλλία καβέα**», δηλαδή μαλλιά κουβάρια.

Παραθέτω μια συνταγή για τσαπέλες, της κυρά-Πότας Μιχαλοπούλου όπου χρησιμοποιεί τη λέξη καβούλα με τη σημασία της **χούφτας**. «Μαζεύω γνωμένα σύκα τον Σεπτέμβρη, μαραμένα, τα πλένω πολύ καλά, στρώνω πανί και τα απλώνω στον ήλιο. Τους κόβω το τσαμπί και τα αφήνω απλωμένα μια ολόκληρη μέρα από το πρωί μέχρι το βράδυ. Αυτά φουσκώνουν και τα ζουπάω ένα-ένα να ξεφουσκώσουν(πρέπει να βγει ο αέρας) και τα γυρίζω από τη μια κι από την άλλη). Εν τω μεταξύ έχω μαζέψει μαραθόσπορο να μην είναι πολύ γνωμένος, τον πλένω καλά, τον στεγνώνω και τον έχω έτοιμο στο βάζο. Έχω κόψει συκόφυλλα, τα πλένω καλά με σαπούνι, τα τρίβω με άγρια σκούπα και τα αφήνω να μαραθούν. Αφού γίνουν τα σύκα, τα ζεματάω και τα αφήνω καμιά ώρα το βράδυ να μην έχει μύγες. Τα απλώνω σε ταψί και τα βάζω στον φούρνο να στεγνώσουν. Όπως είναι ζεστά, ανακατεύω με το μάραθο και τους δίνει μια μυρωδιά ούζου. Παίρνω μια καβούλα και τα τυλίγω σε συκόφυλλο σαν ντολμαδάκια. Τυλιγμένα τα βάζω σε πλαστικό βαρελάκι. Το τσαμπί το κόβεις γιατί εκεί πάει το σκουλήκι”.

Κακαρίθιακας: είναι ο ερίθακος που αναφέρουν οι αρχαίοι συγγραφείς. Σχετίζεται με τη λέξη έρις που σημαίνει γκρίνια.

Ερίθακος και **ερίθυλος** κατά τον Σουίδα είναι ένα πτηνό φλύαρο, μοναχικό και ιδιότροπο που διδάσκεται να ψελλίζει λέξεις όπως ο παπαγάλος.

Εριθεία είναι η φιλονεικία με λόγια, και εριθακώδης είναι ο φλύαρος σαν ερίθακος και από κει οι φλύαρες γριές “*εριθακώδεις γράϊαι*”.

Κατά τον Αριστοτέλη οι ερίθακοι είναι χειμερινοί.

Από τον εριστικό του χαρακτήρα βγήκε η παροιμία «*ου τρέφει μία λόχμη δύο εριθάκους*».

Η επιστημονική ονομασία του γένους είναι **ερίθακος ρουμπέκουλα** (*erithacus rubecula*) που περιλαμβάνει εννέα υποείδη με χαρακτηριστικό-τερο τον κοκκινολαίμη.

Στο Καστόρι ο κοκκινολαίμης λέγεται **ρίμπος** και **ριμπάκια** όνομα που δικαιολογείται από το **ρουμπέκουλα**.

Ο δικηγόρος Ντ. Αλεξάκος από το Παρδάλι, ξεχωρίζει τον κακαρίθιακα από τον κοκκινολαίμη και λέει πως πρόκειται για ένα μικρό πουλάκι

με άσπρο λαιμό που συχνάζει στους φράχτες τους φτιαγμένους πρόχειρα από λιανόξυλα.

Επίσης ο Δήμος ο Διπλάρης ξεχωρίζει τον κακαρίθιακα από τον κοκ-κινολαίμη.

Τέλος πάντων ο ερίθακος είναι εριστικός, γίνεται καχύποπτος και δεν μοιράζεται την τροφή του με άλλα πουλιά. Παρά το μικρό του μέγεθος, αν απειληθεί ο ζωτικός του χώρος και τα αποθέματα τροφής του γίνεται επιθετικός.

Εδώ στη στήλη αυτή μας ενδιαφέρει η ετυμολόγηση του ονόματος από τα χρόνια του Αριστοτέλη και μπορούμε να αναφωνήσουμε με ενθουσιασμό «κακαρίθιακας εναντίον Φαλμεράγερ».

Κακοντέλης, κακοντέλα, μια λέξη σε καθημερινή χρήση από τους Καστανιώτες, όταν ήθελαν να δηλώσουν τον οίκτο ή τη συμπάθεια σε (ή για) κάποιον, αντί να πουν ο κακομοίρης, η κακομοίρα, το κακόμοιρο.

Ηχητικά η λέξη παραπέμπει σε λατινογενή προέλευση. Όμως στο λεξικό Κριαρά θησαυρίζεται η λέξη **κακοτελής**= αυτός που έχει κακό αποτέλεσμα. Για παράδειγμα «λογισμούς κακοτελείς ου δύναμαι βαστάζειν» δηλ. δεν αντέχω να κάνω σκέψεις που έχουν κακό τέλος.

Στους Πέρσες του Αισχύλου αναφέρεται ο κακοτελεύτητος «ο κακώς τελευτών, ο έχων κακό τέλος, ο καταντών εις κακά».

Με βασικό κορμό τη λέξη τέλος, στην αρχαία εποχή σχηματίστηκαν επίθετα και κύρια ονόματα, όπως ευτελής, υποτελής, Πραξιτέλης, Αριστοτέλης κ.ά.

Καλιάζω: το ρήμα χρησιμοποιείται στο τρίτο πρόσωπο στις εκφράσεις, «άμα καλιάσει» ή «(μου) κάλιασε», που σημαίνει, είναι ευνοϊκές οι συνθήκες, μου δόθηκε ευκαιρία, μου έκατσε, ταίριαξαν οι συμπτώσεις, όπως ακριβώς ταιριάζει το σώμα του πουλιού στην ξύλινη φωλιά του.

Καλιά είναι η ξύλινη φωλιά, η **ξύλινη κατοικία**, η **καλύβη** (πρόχειρη κατοικία από ξύλα, κλαδιά, χόρτα κ.λπ.) «κυρίως η εκ κάλων κατασκευαζόμενη οικία, μήπω ευρεθέντων λίθων εις εργασίαν...» (Μέγα Ετυμολογικόν).

Από την ίδια ρίζα προέρχονται οι λέξεις **καλαπόδι** και **καλούπι**. Καλαπόδι είναι ξύλινο ομοίωμα του κατώτερου μέρους του ποδιού που το χρησιμοποιούσαν οι υποδηματοποιοί για να φτιάξουν παπούτσια, όπως

ακριβώς χρησιμοποιούσαν οι μοδίστρες τις κούκλες (ομοιώματα του ανθρώπινου σώματος).

Όσοι έχουμε κάποια ηλικία ώριμη και υπερώριμη θυμόμαστε έξω από το υποδηματοποιείο αραδιασμένα καλαπόδια πάνω στα οποία έστρωνε ο τεχνίτης τα πατροναρισμένα δέρματα ή όταν μας στένευαν τα παπούτσια τα έβαζε στο καλαπόδι για να ανοίξουν. Επίσης στο καλαπόδι έβαζαν τα παπούτσια στα στιλβωτήρια, για να μην χάνουν τη φόρμα τους.

Της ίδιας οικογένειας είναι και οι λέξεις **καλούπι**, **καλούπωμα** και **καλουπατζής**, με την έννοια του ξύλινου εκμαγείου μέσα στο οποίο ρίχνεται και στερεοποιείται το τσιμέντο.

Καμώσου (=ησύχασε): δεν πρόκειται για το ρήμα καμώνομαι που σημαίνει προσποιούμαι, αλλά είναι παράγωγο της αρχαίας λέξης **κημός**, **καμός**, **χάβος** (= το πλέγμα ή φίμωτρο που μπαίνει στο στόμα του αλόγου για να μην δαγκώνει ή ο σάκος που κρέμεται από τον αυχένα του ίππου, στον οποίο έμπαινε το στόμα του για να τρώει από αυτόν. Ο Αθήναιος αναφέρει ότι **κημός** (καμός) είναι κάποιο ύφασμα με το οποίο οι αρτοποιοί κάλυπταν τη μύτη και το στόμα τους όταν παρασκεύαζαν το ψωμί. **Κημόω τας βους** στην αρχαία διάλεκτο σήμαινε κλείνω το στόμα των βοδών με καμό. Η προστακτική **καμώσου** που ακούγεται στο χωριό από ηλικιωμένες συνήθως, σημαίνει ησύχασε, κλείσε το στόμα σου. Η φράση «να καμωθεί» ή «να του καμωθεί» εμπεριέχει την έννοια της κατάρας και σημαίνει να του κλειδωθεί το στόμα.

Κοκκεύω, κοκκεύει: τη λέξη τη χρησιμοποιούσαν όταν κάποιος έριχνε τη ματιά του και εντόπιζε ένα πρόσωπο μέσα στο χώρο (με κοκκεύει, με κόκκειψε κ.λπ.). Είναι πασιφανές πως πρόκειται για παράγωγο της λέξης **κόκκος**.

Την εξήγηση δίνει ο Φ. Κουκουλές στο έργο του «*Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*» όπου περιγράφει πώς έστηναν παγίδες σε πτηνά. Έβαζαν δίχτυα με πασσάλους μπηγμένους στο έδαφος και σε θηλιές από νήμα ή ευλύγιστα κλαδιά, τοποθετούσαν «κόκκο σίτου» ή κάτι παρόμοιο. Το πουλί αναζητώντας τροφή, όταν εντόπιζε τον κόκκο, δηλ. **κόκκευε**, ορμούσε στο δίχτυ και παγιδευόταν.

Στην «*Περυσυναγωγή γλωσσικής ύλης*» θησαυρίζεται η λέξη **κοκκώνω** με τη σημασία «*προσηλώνω τους οφθαλμούς μου, καθορώ, ορώ τι μετ' επι-*

στασίας, προσοχής». Από την ίδια ρίζα προέρχονται οι λέξεις **κουκί, κουκούδα, κόκαλο** (ο ξυλώδης πυρήνας των καρπών κοινώς κουκούτσι και ο πυρήνας της ελιάς κοινώς λιοκόκκι), το **κοκκάρι** (ο μικρός βολβός που προκύπτει από τη σπορά του κρεμμυδιού και τον χρησιμοποιούσαν για μαλακτικό κατάπλασμα, για βαφή αυγών και μεταξωτών ή και για ορεκτικό), το **κόκκινο** (κρεμεζί) χρώμα που βγαίνει από τον κόκκο του πρίνου (πρινοκόκκι, Πρινοκοκκάς) κ.λπ.

Κόλλυβα

Είναι το βρασμένο στάρι με ζάχαρη, σταφίδα, ρόδι και άλλα αρτύματα που προσφέρεται στα μνημόσυνα για μακαρισμό των νεκρών. Η λέξη είναι αρχαία.

Κολλυβιστής ήταν ο μικρός αργυραμοιβός (ο σαράφης στη νεότερη γλώσσα). **Κόλλυβος** ήταν το νόμισμα μικρής αξίας (που μερικές φορές τοποθετούσαν πάνω στους τάφους) και **κόλλυβα** ήσαν τα μικρά πλακούντια. Επίσης κόλλυβο ήταν το κέρδος που έπαιρνε ο αργυραμοιβός στην ανταλλαγή νομισμάτων, ενώ **ακολλύβιστον** λεγόταν η ανταλλαγή νομισμάτων χωρίς πληρωμή. Κατά τον Θεόφραστο κόλλυβο ήταν το μικρό βάρος χρυσού.

Κοπιάζω: πηγαίνω στο σπίτι κάποιου που με προσκαλεί για φίλεμα, μετά από τυχαία και απρογραμματίστη συνάντηση. «**Κοπιάστε στο φτωχικό μας**», «**κοπιάστε, να σας δούμε**», «**κοπιάστε για έναν καφέ ή ένα γλυκάκι**» κ.λπ.

Η συνήθεια αυτή έχει τις ρίζες της στην αρχαία εποχή και ονομαζόταν **κοπίς, -ίδος**.

Οι Λακεδαιμόνιοι σε κάποιες γιορτές καλούσαν τους ξένους σε τραπέζι. Η «**παρά τοις Λακεδαιμονίοις εστίασις των ξένων κατά τινας εορτάς**» λεγόταν **κοπίς, -ίδος**.

Κοπίζω= τελώ την εορτή που την ονόμαζαν οι Σπαρτιάτες **κοπίδα**. Κατά τον Ησύχιο κοπίς ήταν μερίδα δείπνου, άρτος, κρέας, λάχανο, σύκο, τράγημα (ξηροκαρπία), λάχανο ωμό, ζωμός. **Κόπις** ήταν οι απολαύσεις στον **δόρπο** (φαγητό) και η αναζήτηση ηδονών (γλεντοκόπημα).

Είναι απαραίτητο να αναφερθεί και η άλλη σημασία της λέξης στην αρχαία εποχή που φθάνει μέχρι των ημερών μας. **Κόπις** ήταν ο **ψεύτης**, ο **φλύαρος**, ο **ηδυολόγος** που κατείχε τις τέχνες των λόγων, ο **λαοπλάνος**,

ο δημοκόπος.

Κόρδα και **κόρδες**: είναι τα ψαλίδια στη σκεπή δηλ. τα παράλληλα ξύλα που πατάνε στους απέναντι τοίχους, στην αστράχα, χωρίς να συνδέονται μεταξύ τους και επάνω τους στερεώνονται τα ζευκτά της στέγης.

Πρόκειται για την αρχαία λέξη **χορδή** που σήμαινε αρχικά τα έντερα ή το κατασκευαζόμενο από τα έντερα **χόρδευμα**, αλλαντικό, κοινώς λουκάνικο. Το έντερο προβάτου ανεστραμμένο και αποξηραμένο το χρησιμοποιούσαν στα τόξα, τις σφεντόνες ή τεντωμένο πάνω στο ηχείο ενός οργάνου για παραγωγή ήχου (χορδή λύρας ή κιθάρας).

Χορδίζω (κουρντίζω) σημαίνει ρυθμίζω την τάση των χορδών μουσικού οργάνου για την επαναφορά του ήχου στον κανονικό τόνο ή συστρέφω το ελατήριο του ρολογιού (κουρντιστήρι, ξυπνητήρι).

Χορδολογάω, αγγίζω τις χορδές, προτού αρχίσω να παίζω.

Από την ίδια ρίζα προέρχεται πλήθος λέξεων που συναντιούνται στον Αριστοφάνη, τον Πλάτωνα, τον Πίνδαρο, τον Ευριπίδη κ.α. (χορδαψός, χόρδευμα, χορδεύω, χορδοποιός, χορδοπώλης, χορδοστροφία, χορδοτόνος, χόρδακας, χορδοκοιλίτσια, κορδακίζομαι κ.ά.).

Ο Ησύχιος αναφέρει χορδές μαγειρικής, **σφίδες χορδές** και ο Κοραΐς εικάζει πως από την σφίδα χορδή πήρε το όνομά του ο **φιδές**.

Κοροϊδεύω: σημαίνει χλευάζω κάποιον με έντονα προσβλητικό χαρακτήρα.

Το ρήμα προήλθε από το κορόιδο και αυτό από το **κουρό-γίδο**. Η λέξη κουρά σημαίνει κούρεμα (κουρείο). Και το γίδι είναι το υποκοριστικό της αρχαίας λέξης αίξ –γός (γίδα) και αιγίδιον γίδι.

Τα γιδοπρόβατα τα κούρευαν με το προβατοψάλιδο, **κουροψαλιδεύονταν** όπως έλεγε ο Κοραΐς και το αποτέλεσμα δεν ήταν ομοιόμορφο αλλά έκανε σκάλες δηλ. ψαλιδιές.

Το προβατοψάλιδο ήταν χοντροκομμένο και βαρύ, και όποιο τρυφερό γεράκι τολμούσε να κόψει με αυτό κουρέλια, φουσκάλιαζε.

Και τα παιδάκια τα κούρευαν με τον ίδιο τρόπο, και τα συνομήλικά τους στο τρελό παιχνίδι του δρόμου, τα κοροϊδεύαν τραγουδώντας τους «κουρεμένο γίδι που πας στο πανηγύρι!».

Το δημόσιο κούρεμα στις καθυστερημένες κοινωνίες, ήταν ένας τρόπος διαπόμπευσης και τιμωρίας ατόμων κυρίως γυναικών που είχαν πέσει

σε ηθικό παράπτωμα. Στο κουρόγιδο-κορόιδο αναφέρεται και ο Κοραΐς.

Και στα χρόνια της Κατοχής στην επαρχία σημειώθηκαν τέτοιες εκδικητικές πράξεις ανθρώπων που τους τύφλωναν η μισαλλοδοξία και η βλακεία (ευτυχώς τα θύματα γλύτωναν τη ζωή τους αλλά έφευγαν ρίχνοντας μαύρη πέτρα πίσω τους).

Στη δεκαετία του '60 και μετά, τιμωρούσαν τους μακρυμάλληδες τέντυ-μπόις με τα γυριστά τζιν, τα καρό πουκάμισα και την παραβατική συμπεριφορά, με τον Νόμο 4000 του 1958. Τους οδηγούσαν στα κρατητήρια, τους περνούσαν χειροπέδες, τους κούρευαν γουλί, τους ψαλίδιζαν τα ρεβέρ του παντελονιού και τους διαπόμευαν στους αθηναϊκούς δρόμους, με ταμπέλες στο στήθος που έγραφαν «είμεθα τέντυ-μπόις και πετάξαμε γιαούρτι κατά γυναικός» ή «είμαι γάιδαρος τέντυ-μπόις». Ο Νόμος καταργήθηκε το 1983 με προσωπική απόφαση του Ανδρέα Παπανδρέου.

Κοτάω=τολμώ. Πρόκειται για το αρχαίο ρήμα **κοτέω**-ώ που σημαίνω φυλάω πάθος εναντίον κάποιου, οργίζομαι.

Η λέξη απαντάται συχνά στην Ιλιάδα και την Οδύσσεια. Ο Ησίοδος αναφέρει την παροιμία «*κεραμεύς κεραμεί κοτέει και τέκτονι τέκτων*» που σημαίνει την έχθρα και τη ζηλοτυπία ανάμεσα σε ομότεχνους.

Κοτήεις ήταν ο γεμάτος οργή.

Κόττος λεγόταν ο αλέκτωρ (ο κόκορας) και το θηλυκό κότα.

Πρόκοττα ήταν στην αρχαία εποχή ένας τρόπος κουρέματος κατά τον οποίο άφηναν τα μαλλιά μακριά μπροστά και στο πίσω μέρος τα έκοβαν κοντά, κάτι σαν τους Μπητλς δηλαδή.

Αποκοτιά σημαίνει υπερβολικό θάρρος που αγγίζει την απερισκεψία.

Κόττος στη μεσαιωνική γλώσσα ήταν ο κύβος, το ζάρι. Μήπως και η ζαριά δεν είναι κίνηση με αβέβαιη έκβαση;

Κουκουλανάσταση: η λέξη προφανώς είναι σύνθετη από το **κουκούλι** (=μεταξοσκώληκα) και την **ανάσταση** (=εκτροφή, μεγάλωμα).

Η καλλιέργεια του μεταξοσκώληκα ήταν ελαφριά δουλειά, γινόταν στο σπίτι, την αναλάμβαναν συνήθως τα γυναικόπαιδα και κρατούσε περίπου σαράντα μέρες. Αυτό γινόταν στο διάστημα πριν και μετά το Πάσχα που η γη δεν έδινε εισόδημα και δεν κόστιζε πολύ, μόνο η αγορά του σπόρου.

Άνθρωποι συνηθισμένοι στις στερήσεις, όταν πουλούσαν το μετά-

ξι, έπαιρναν χρήματα, κάλυπταν ανάγκες με την ανάσταση κουκουλιών. Κάθε φορά που έτρωγαν καλά και ευχαριστιόντουσαν έλεγαν «κάναμε κουκουλανάσταση».

Μια γυναίκα αφηγείται : «το κουκούλι είναι σποράκι του Απρίλη το βάνουμε στο μαλλί, το διπλώνουμε και το βάνουμε πάνω μας να ζεσταθεί, να σκάσει ο σπόρος του να βγει το σκουληκάκι...»

Υπήρχε τόση φτώχεια που μερικές γυναίκες έβαζαν τους σπόρους στον κόρφο τους, για να ζεσταθούν και να ανοίξουν (=αναστηθούν). Από κει βγήκε η φράση «φωλιάζει το σπόρο» με τη σημασία της απραξίας και του χουχουλιάσματος.

Στο Σουφλί υπάρχει παράδοση για τη γέννηση του κουκουλιού. Μετά τη Σταύρωση τα ζώα έφερναν δώρα στην Παναγία για παρηγοριά. Εκείνη μέσα στην πίκρα της γέλασε αυθόρμητα σε βάρος της χελώνας που της χύθηκε η φακή. Αμέσως απευχήθηκε «να σκουληκιάσουν τα χείλη μου». Στη στιγμή έπιασε ένα σκουληκάκι στα χείλη της, το πήρε τρυφερά και ευχήθηκε «ευλογημένο να είσαι και να ζουν φτωχοί από σένα».

Λαγάνα: Η λέξη προέρχεται από το αρχαίο **λάγανον** που ήταν μια λεπτή και πλατιά πίτα, ένα γλύκισμα με λάδι και αλεύρι.

Αρχαιοελληνική προέλευση έχουν και οι **λαλαγγίδες**, όπου **λαλάγγη** ή **λαλάγγιον** (= το λάγανον). Προέρχεται από κάποιο υποθετικό θέμα **λαγ** που εμπεριέχει τη σημασία του χαλαρός ή μαλακός (λαγαρό ζυμαρί).

Το θέμα ανάγεται στην Ινδοευρωπαϊκή ρίζα “**sleg**” (χαλαρός ή μαλακός) που έδωσε στη γλώσσα μας πολλές λέξεις που πηγάζουν από ή συγγενεύουν με αυτές τις έννοιες, όπως **λαγαρός**, **λάγνος**, **λαγόνια**, **λαγγεύω**, αλλά και πολλά ομόρριζα άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών, όπως **laxus** (Λατινική, χαλαρός), **lache** (Γαλλική, χαλαρός), **relax** (Αγγλική, χαλάρωση) και άλλα.

Το αρχαίο γλύκισμα (πλακούντιον) λάγανον το παρασκεύαζαν όπως περίπου το σημερινό τηγανόψωμο, με εκλεκτό άλευρο, χυμό θρίδακος (μαρουλιού), κρασί, λάδι, μέλι, γάλα και πιπέρι.

Ο Αθήναιος λέει πως ήταν ζυμαρικό που ψηνόταν στο λάδι, ενώ ο Οράτιος το ονομάζει το γλύκισμα των φτωχών.

Με την ευκαιρία αξίζει να αναφερθεί ότι οι Αθηναίοι έφτιαχναν πίτα (πλακούντα) με αλεύρι και μέλι δηλ. σαν τα σημερινά μελομακάρονα. Τον πλακούντα αυτόν τον πρόσφεραν στα συμπόσια και σύμφωνα με τη μυθο-

λογία με αυτόν τάζαν τον Εριχθόνιο, τον «οικουρό όφι», το φίδι που ήταν στο ναό της Αθηνάς στην Ακρόπολη, για να τον εξευμενίσουν.

Άρα οι λαλαγγίδες που γεύονται οι Καστανιώτες μετά την πρώτη λαδιά συνήθως είναι συνταγή από τους αρχαίους προγόνους μας.

Όσο για τη λαγάνα της Καθαροδευτέρας, πρέπει να σχετίζεται με τον «άζυμο άρτο» των Ισραηλιτών.

Αλήθεια, τι έγινε η λαστιχωτή λαγάνα που άφηνε μια ελαφριά ιδέα γλυκίσματος και έμπαινε στο τραπέζι με χαλβά, ελιές, ταραμά και τουρσί; Αλλά και όλη τη χρονιά, όταν φούρνιζε η μάνα τα καρβέλια, έριχνε στη γωνιά του φούρνου ζυμάρι που το είχε πέσει ώστε να γίνει επίπεδο και έψηνε λαγάνα που γινόταν ανάρπαστη.

Λαγγεύω, λάγγεμα. Στην Καστανιά λένε λαγγεύει το μάτι μου, αυτό που σε άλλα μέρη της Πελοποννήσου λένε «παίζει το μάτι μου», ή «σπαρ-ταράει το μάτι μου».

Προέρχεται από την αρχαία λέξη **λαγγάζω** που κατά το LS σημαίνει **ενδίδω, υποχωρώ**. Στα ποντιακά λαγγεύω και **λαντζεύω**, λάγγεμα και **λάντζεμα**. Η ενέργεια του λαγγεύειν σημαίνει πήδημα. Λαγγευτά σημαίνει με άλματα, πηδηχτά. Λαγγευτήρα είναι η πέτρα στην οποία πατάς για να διαβείς λασπώδες μέρος ή ποτάμι ή και το έντομο ακρίδα που μετακινείται με άλματα. Λαγγευτός είναι είδος πηδηχτού χορού. Λάγγων ο μετάβολος.

Ελάγγεψεν κ' εσκώθεν δηλαδή σηκώθηκε βίαια, ανεπήδησε. *Ο νους απ' ελάγγειψεν*, πέταξε το μυαλό του, παρεφρόνησε. *Η καρδιά μ' ελάγγεψεν*, άρχισε να χτυπά γρήγορα η καρδιά μου.

Με το λάγγεμα του ματιού έκαναν οι άνθρωποι μαντεψιές, ανάλογα, αν λάγγευε το αριστερό ή το δεξί.

Λαγοκοιμάμαι: κοιμάμαι ελαφρά, όπως ο λαγός και αγρικάω ό,τι γίνεται γύρω μου.

Ο Αιλιανός στο έργο του «*de natura animalium*» γράφει πως όταν κοιμάται ο λαγός δεν κλείνει καλά τα μάτια του, «ου μην επιμύει καθεύδων ο λαγός, και τούτο αυτώ ζώων μόνω περίεστιν, ουδέ νικάται τω ύπνω τα βλέφαρα. Φασί δε αυτόν καθεύδειν μεν το σώμα, τοις δε οφθαλμοίς τηνικάδε οράν». Δηλαδή όταν κοιμάται ο λαγός δεν κλείνει καλά τα μάτια του και είναι το μόνο ζώο στο οποίο συμβαίνει αυτό, ούτε νικούνται τα βλέφαρά

του από τον ύπνο. Λένε δε ότι ως προς το σώμα κοιμάται ενώ με τα μάτια βλέπει. Η αρχαία παροιμία «λαγρός καθεύδων» λεγόταν για αυτούς που προσποιούνταν ότι κοιμούνται.

Λαδώνω σημαίνει αλείφω με λάδι, βαφτίζω, προκαλώ λεκέ, **δωροδοκώ** (δηλ. λαδώνω κρατικούς λειτουργούς, για να γίνουν γρήγορα οι δουλειές μου κ.λπ.).

Αυτή η τελευταία σημασία του ρήματος θα μας απασχολήσει.

Όπως μας πληροφορεί ο Γενάδιος στην Κύπρο καλλιεργούσαν από την αρχαιότητα σύκα τα οποία ήσαν μέτριας ποιότητας, επειδή εκβιαζόταν η ωρίμανσή τους «*δια της επιχρίσεως δι' ελαίου των ολύνθων*». **Όλυνθοι** ονομάζονταν τα άγουρα σύκα (λύθια).

Η εργασία αυτή ονομάζεται **λάδιασμα** ή **λάδωμα** και εκτελείται με ραβδί που φέρει στην άκρη του μία μικρή τουλούπα μαλλιού ή βαμβακιού. Με την τουλούπα αυτή που βούταγαν κάθε φορά σε ελαιόλαδο, λάδωναν την κορυφή των σύκων όταν άρχιζαν να παίρνουν χρώμα, για να ωριμάσουν γρηγορότερα.

Με το λάδωμα επιτυγχανόταν η πρόωπη ωρίμανση των λευκών σύκων που εμφανίζονταν στην αγορά των Αθηνών και προέρχονταν από τη Σύρο.

Στη μεσημβρινή Γαλλία επίσης κεντούσαν την κορυφή των σύκων με κλωνάρι άχυρου που το είχαν βουτήξει προηγουμένως σε λάδι.

Ο Δημόκριτος στα «Γεωπονικά» λέει: «*Ει δε θέλεις προ του καιρού εσθίειν σύκα, κόπρον περιστερών και πέπερι μίξας ελαίω, επίχριε τους ολύνθους*», που σημαίνει, εάν θέλεις να φας σύκα πριν από τον καιρό τους να ανακατέψεις περιττώματα περιστεριών και πιπέρι σε λάδι και να πασαλείψεις τα σύκα.

Στην Μελίτη η επίχριση των σύκων με λάδι για να ωριμάσουν γρηγορότερα ήταν γενική.

Λατσούδια: Είναι τα ξεραμένα φύλλα και σπασμένα κλαδάκια κάτω από τα έλατα και γενικότερα κάτω από δέντρα του δάσους. Η λέξη προέρχεται από τα **έλατα, ελατούδια**.

Στον Παρνασσό λατσίδια και λατσούδες ονομάζονται τα κλαδιά της ελάτης. Στην Κύπρο **λάτσα** ονομάζεται το φυτό **δρυς** ή **πρίνος** (Δρανδάκης). Ξεκινώντας από τα έλατα (ελατούδια), λατσούδια είναι κάθε λογής

φρύγανα που μαζεύονται κάτω από τα δέντρα του δάσους. Τη λέξη άκουσα πρώτη φορά στη Λουσίνια από την σχολαστική νοικοκυρά Νίκη Αλατσά που σκούπιζε τα λατσούδια από την αυλή της καλύβας τους.

Λαφτάκιασα: δίψασα πολύ, μού βγήκε η γλώσσα από τη δίψα, πίνω άπληστα νερό.

Η λέξη ετυμολογείται από το αρχαίο ρήμα **λάπτω** που σημαίνει πίνω νερό με τη γλώσσα. Έχει καταγραφεί από πολλούς αρχαίους Έλληνες συγγραφείς, όπως ο Όμηρος, ο Αριστοτέλης, ο Αριστοφάνης, ο Πλούταρχος, ο Αιλιανός, ο Αθήναιος, ο Λουκιανός, ο Φερεκράτης. Λεγόταν κυριολεκτικά για λύκους και σκύλους που τους έβγαινε η γλώσσα από τη δίψα και μεταφορικά στη συνέχεια για ανθρώπους.

Στον τρύγο και στον θέρο, όταν δούλευαν από τα χαράματα χωρίς ωράριο και έκοβαν ποδαρόδρομο δυο και τρεις ώρες για να φτάσουν στο χωριό, **λαφτάκιαζαν** από τη ζέστη και αναζητούσαν μια σταγόνα νερό.

Και μια σχετική αφήγηση: «Ήταν άνοιξη και πήγαμε να κάψουμε λιόκλαρα μετά τον κλάδο. Το νερό μας τέλειωσε, θέλαμε δύο ώρες με τα πόδια να φτάσουμε στο χωριό, από την ζέστη και την κούραση, λαφτακιάσαμε. Κόψαμε βλαστάρια από γαϊδουράγκαθα για να ξεγελάσουμε τη δίψα μας. Στο δρόμο μια χριστιανή που γύριζε από το χωράφι της, έσβησε τη δίψα μας. Δυστυχώς δεν ρωτήσαμε το όνομά της. Μου έρχεται πολλές φορές στον νου, *ας είναι καλά!*». Υπάρχει και το τραγούδι «Κάτου στον κάμπο, κάτου στην Ελασσόνα, *θερίζει ο Γιάννος* *θερίζει κι η Παγώνα*. *Στοίχημα βάζουν ο Γιάννος, κι η Παγώνα, ποιος θα διψάσει προτού να 'ρθει το γιόμα*. *Διψάει η Παγώνα, προτού να 'ρθει το γιόμα, -νερό βρε, Γιάννο* *γιατί θα πεθάνω και τέτοιο στοίχημα ποτέ δεν ξαναβάνω*».

Λαχίδι: το λαχίδι είναι μικρό καλλιεργημένο μέρος αγρού ή αμπέλου.

Η λέξη προέρχεται από το αρχαίο ρήμα **λαγχάνω**, παίρνω κάτι με κλήρο, μου τυχαίνει. Όταν ο κάτοχος γης πέθαινε χωρίς να τη μοιράσει, οι κληρονόμοι κληρονομούσαν «*εξ αδιαθέτου*». Καλούσαν λοιπόν δυο-τρεις συμπολίτες τους με κύρος οι οποίοι αποτιμούσαν την κληρονομιά, τη μοίραζαν σε κομμάτια ίσης αξίας και μετά με κλήρο έπαιρνε ο κάθε κληρονόμος το μερίδιό του. Όταν δυστροπούσαν και δεν τα έβρισκαν, τεμάχιζαν τον κάθε αγρό σε τόσα κομμάτια όσα και οι δικαιούχοι και μετά έριχναν κλήρο. Με αυτόν τον τρόπο η γη κομματιαζόταν σε μικρές ιδιοκτησίες

(λαχίδια).

Ο Βαλαωρίτης στο Φωτεινό γράφει: «Και το λαχίδι στου Ζαχιά και τ' άλλο στο Σπαθάρη».

Από την ίδια ρίζα προέρχονται οι λέξεις **λαχνός, λαχείο**. Υπάρχει και το λογοπαίγνιο: «σούχει λάχει νάχεις λάχι στο σιλάχι και να λάχει να σου λάχει;» δηλ. σου έχει τύχει να έχεις λαχείο στο σελάχι σου και να τύχει να κερδίσει;

Λεβεκουραίοι: ήσαν νέοι σπουδαστές που δεν ασχολούνταν με χειρωνακτικές εργασίες και αναλώνονταν σε περιπάτους, συζητήσεις και διασκέδαση.

Σύμφωνα με το λαογράφο Δημ. Καλλιάνη, οι νέοι αυτοί που τους ονόμαζαν «Λεβεκουραίους» και διακρίνονταν για τη φυσιολατρεία τους, ξεκαλοκαίριαζαν στη Λουσίνα κάτω από τη στοργική παρουσία του μπαρμπα-Δημήτρη του Κουτρομπή. Έστηναν το κρεβάτι τους πάνω σε τρία ελάτια σε σχήμα τριγώνου και διασκεδάζαν ρεμπελεύοντας και τραγουδώντας. Και βέβαια με αυτή τη σημασία χρησιμοποιήθηκε η λέξη και στις επόμενες 10ετίες.

Η λέξη δεν έχει καταγραφεί στα λεξικά και αρκετοί φίλοι στο διαδίκτυο αναζητούν την ετυμολογία και άρα την προέλευσή της και έχουν γράψει την άποψή τους.

Συγκεκριμένα έχει καταγραφεί ότι πιθανόν να προέρχεται από τη γαλλική φράση **levez-vous courir** που σημαίνει σηκωθείτε να τρέξετε. Κοινός τόπος σε αυτές τις καταχωρίσεις είναι η σημασία της λέξης (δηλ. ντενεκές, άχρηστος, μαξιλάρας κ.λπ.).

Ερευνώντας για τα πρόσωπα που αναφέρονται στα υπό έκδοση απομνημονεύματα του Δημητρακάκη «έπεσα» πάνω στον Γάλλο φιλόσοφο και καθηγητή **Λεβέκ**. Πεποίθησή μου λοιπόν είναι ότι πρόκειται για φοιτητές θιασώτες του Γάλλου φιλόσοφου, ο οποίος κατά τον Δρανδάκη έζησε το 1818-1900 και υπήρξε τρόφιμος της γαλλικής αρχαιολογικής σχολής στην Αθήνα. Κατά τον Ελευθερουδάκη εκτός των άλλων δίδαξε σε κολλέγιο της Γαλλίας στην έδρα της ελληνικής και λατινικής φιλοσοφίας, και μεταξύ άλλων έγραψε «*Η επιστήμη του ωραίου....*», «*η πνευματική υπόστασις εν τη τέχνη*», «*Μελέτη της ελληνικής και λατινικής φιλοσοφίας*», «*Αρμονία κατά πρόνοιαν*».

Από γλωσσική άποψη, η κατάληξη -ραίοι τσουβαλιάζει ανθρώπους

που έχουν κάποιο κοινό χαρακτηριστικό σε μια ομάδα π.χ. τσοπαναράιοι, λιτρουβαράιοι κ.λπ.

Επίσης, για να τονιστεί κάποια ιδιότητα, χρησιμοποιούμε το επίθετο-επώνυμο π.χ. Ωνάσηδες (πλούσιοι), Καραγκιόζηδες (γελοίοι), Νταβέληδες (λήσταρχοι) κ.λπ.

Άρα είναι πολύ πιθανόν οι φυσιολάτρες φοιτητές εραστές του ωραίου και αναστατωμένοι από τις φιλοσοφικές ιδέες του Λεβέκ να ονομάστηκαν Λεβεκουράιοι.

Εξ άλλου ταιριάζει γάντι και η εποχή. Τα παιδιά των ισχυρών οικογενειών σπούδαζαν στη Γαλλία και στα σαλόνια της νεοσύστατης ελληνικής κοινωνίας μιλούσαν γαλλικά. Οι νέοι φοιτητές μας, όταν γύριζαν από την πόλη στο χωριό τις γιορτές και τα καλοκαίρια με την κουστουμιά τους, το μπαστούνάκι τους, το καπέλο τους, αμέσως άλλαζαν συνήθειες και σχεδόν και κοινωνική θέση. Δε συμμετείχαν στις αγροκτηνοτροφικές εργασίες των δικών τους και καταγίνονταν σε ρομαντικούς περιπάτους, ατέρμονες συζητήσεις και θορυβώδη γλέντια. Έχουμε σαν ντοκουμέντο καταχωρίσεις στον «Βορειοδημότη», σχετικές φωτογραφίες των φοιτητών, που απολάμβαναν τα καλοκαίρια τους στο βουνό.

Επίσης, όπως φαίνεται από το διαδίκτυο, η λέξη δεν είναι τοπική Καστανιώτικη ή Σπαρτιάτικη αλλά συναντάται σε αρκετά μέρη της Ελλάδας επειδή από τα Πανεπιστήμια, οι ιδέες και οι γνώσεις με φορείς τους νεολαίους, εξακτινώνονται και διαχέονται προς όλες τις κατευθύνσεις.

Λεφτήρα: είναι η πεταλούδα. Στο εμπορικό του Πανάγου Γεώργαρη στο Καστόρι Λακωνίας, μια γυναίκα περασμένης ηλικίας ζήτησε «γνέμα της λεφτήρας και κουτουμπρελέ» δηλαδή κλωστή μάρκας «Πεταλούδα» και κοτόν περλέ.

Η λεφτήρα δεν καταγράφεται στα Ν.Ε. λεξικά και μάλλον ετυμολογείται από το λατινικό **levis** (=ελαφρύς) **λεβ-τήρα, λεφτήρα**. Από αναγραμματισμό προκύπτουν το **φέλτρον** (πεταλούδα) και **φλετουράω** (πεταλούδίζω).

Στο αντιλεξικό Μποσταντζόγλου καταγράφεται το **πεταρίζω**, πεταλούδίζω και αναφερούργισμα, που είναι η ελαφρά και ασταθής πτήση της πεταλούδας.

Στη Δίβρη έλεγαν **φλυτράει** το μάτι, πεταρίζει, σπαρταράει.

Στο Καστόρι έλεγαν **φλετουράει** η καρδιά μου, πεταρίζει, λαχταράει,

υπάρχει και παρωνύμιο Φλεχτούρης.

Στο «Φυσικής απάνθισμα» του Ρήγα Φεραίου, κεφ. ΚΑ΄ «περί σκωλήκων και φέλτρων» ο Γαλλικός όρος *parillon* (=πεταλούδα) αποδίδεται με τη λέξη φέλτρον.

Η λέξη απαντάται στο Βελεστίνο, στο Καρπενήσι, στο Πήλιο και στην Πελοπόννησο. Στο γλωσσικό ιδίωμα του Πηλίου καταχωρίζονται οι λέξεις «φλέτρους ή φλέτρας» και «φιλτράου».

Στην “Περισυναγωγή γλωσσικής ύλης” θησαυρίζεται το ρήμα **φλετου-ράω** που σημαίνει πετώ, κινούμαι ελεύθερα και λέγεται και επί ζωνρών νηπίων.

Στο Καστόρι Λακωνίας υπάρχει η έκφραση «σαν την κατσιμπούλα στο λυχνάρι», όταν κάποιος γυροέρχεται. Επίσης υπάρχει ένα τοπικό παραδοσιακό παραμύθι «*Η Κατσιμπούλα και οι καλικάντζαροι*» που κατέγραψε η Μ. Μαστρονικόλα-Γουλέ.

Λιάδα και **λιάστρα**: Η λέξη χρησιμοποιείται στη φράση «γίνομαι λιάδα» και σημαίνει γίνομαι τύφλα στο μεθύσι. Ζαλίζομαι δηλαδή όπως όταν εκθέτω τον εαυτό μου στον ήλιο (ηλιάζομαι, λιάζομαι).

Κατά τον Στράβωνα, **ηλιάζω** σημαίνει ψήνω στον ήλιο μάζες, και κατά τον Αριστοφάνη θερμαίνομαι στον ήλιο.

Ηλιάς ήταν η ακτίνα και ηλιάδες οι κόρες του ήλιου που μεταμορφώθηκαν σε αιγείρους (λεύκες). **Ηλιαστήριον** είναι ο τόπος στον οποίο κάποιος ηλιάζει τον εαυτό του, το «λιακωτόν» κατά τον Στράβωνα. **Λιακωτό** λέγεται το μπαλκόνι ή η επίπεδη στέγη που χρησιμεύει για λιάσιμο.

Η διαδικασία της αποξηράνσης στον ήλιο λέγεται λιάσιμο και **λιαστός** είναι αυτός που αποξηράνθηκε στον ήλιο (π.χ. λιαστές ντομάτες).

Λιάστρα είναι ο χώρος ή το δοχείο ή η καλαμωτή όπου απλώνονται καρποί (σύκα, σταφύλια) στον ήλιο για να ξεραθούν.

Στο χωριό όταν πέφτουν οι ελιές κάτω από τα δέντρα λένε είναι «**λιάστρα**» δηλ. πολλοί καρποί στρωμένοι κάτω από το δέντρο όπως στο λιάσιμο, στη λιάστρα <λιαστήριον <ηλιαστήριον.

Λοΐδες: Παλιά οι γυναίκες διατηρούσαν μακριά μαλλιά συμμαζεμένα σε κότσους και κοτσίδες. Συνήθως μετά από λούσιμο ή εξ αιτίας του αέρα κατέβαιναν στο πρόσωπο τούφες μαλλιών ελεύθερες που στην άκρη αποδυναμωμένες κατέληγαν σε σχήμα λόγχης (κάποιοι τις έλεγαν ποντι-

κουρές). Οι μεγαλύτερες έλεγαν «*μάζεψε τις λοῖδες σου*» ή «*μου έπεσαν οι λοῖδες*».

Και επειδή η γλώσσα ταξιδεύει σταθερά ανά τους αιώνες και στον τόπο αυτό, αποδεδειγμένα, από τους προϊστορικούς χρόνους υπήρχε ζωή (ιδέ τους μυκηναϊκούς τάφους της Πελλάνας), δεν αποκλείεται να πρόκειται για αρχαία λέξη.

Λόγχη και **λογχίς** ήταν το προεξέχον κομμάτι του δόρατος, η αιχμή της λόγχης. Αλλά λόγχη και λογχίς ονομαζόταν και κάθε σημείο του σώματος που είχε σχήμα λόγχης (Liddell-Scott).

Λογχίδιον ήταν το υποκοριστικό της λέξης λόγχη. Η λέξη λογχίς συναντιόταν συνήθως στον πληθυντικό (λογχίς, -ίδες).

Λουσίνα: (μία άποψη): Κατά τον Ελευθερουδάκη, **λουσινία** (luscinia) είναι η λατινική ονομασία ωδικών πτηνών που ανήκουν στο γένος «**αηδών**». Τα αηδόνια ζουν σε καταπράσινους τόπους κοντά σε ποταμούς και ρυάκια. Το γλυκό κελάηδημα του αηδονιού προσπάθησε να αποδώσει ο Μπετόβεν στην 6η συμφωνία.

Ο Ioannis Meursii στο Γλωσσάριο γράφει λουσινία είναι η αηδών, το αηδονάκιον: «και τ' αηδονάκια *τάμορφα, στέρκ' απέ την ημέραν και εκη-λαηδούσασιν γλυκύ, εις τους κορφούς απάνου*».

Η αηδών είχε από παλιά έντονη παρουσία στην ευρύτερη περιοχή. Η Θεια-Βασίλω, Πελλανιώτα στην καταγωγή και χωρίς γραμματικές γνώσεις, έλεγε: *-Πού είσαστε μωρ' αηδόνες; ή -Έντη (νάτη) η αηδόνα*.

Στην Καστανιά (Καστόρι), τα αηδόνια της Κούρνιζας κάθε άνοιξη άρχιζαν το τραγούδι τους. Πριν σκεπαστεί η Κούρνιζα, ο τόπος μεταβαλλόταν σε ωδείο.

Ο Γ. Πουλάκος ετυμολογούσε τη λέξη από το ρήμα **λούομαι** όπως ο Λούσιος ποταμός στον οποίο κατά τη μυθολογία λούστηκε ο Δίας.

Ο Δ. Καλλιάνης απέδιδε την ονομασία στη λέξη **lux** που σημαίνει φως.

Ο Λογκανικιώτης αρχαιολόγος Λεων. Σουχλήρης στη μελέτη του “*Η Αγόριανη της βόρειας Λακεδαίμονας. Από τους Παλαιολόγειους χρόνους έως και την επανάσταση του 1821*”, ετυμολογεί το τοπωνύμιο Λουσίνα από το σλαβικό **losъ** «ευτελής»)

Λύκορδα: κοινή ονομασία **αλίου του αγριόπρασου** (Ελευθερουδά-

κης).

Κατά τον Γενάδιο λύκορδα λέγεται το **κρόμμυον το υπόδασυ**, το αγριόπρασο το οποίο πιθανόν είναι το ελαφοσκόροδο του Διοσκουρίδη. Το αγριόπρασο είναι η πρασουλίδα ή αλλιώς σκορδόπρασο. Από τη ρίζα της αρχαίας λέξης πράσο, προέρχεται η πρασοκουρίς, ο πρασάγγουρας κοινώς κρεμμυδολόγος και κρεμμυδοφάγος. Η πρασιά που σημαίνει τμήμα καλλιεργημένης γης και το πράσινο, το χρώμα που έχουν τα φύλλα του δέντρου και το νωπό χορτάρι.

Επίσης η πρασόπιτα, το πρασόρυζο το πρασόφυλλο, το επίθετο Πρασάδες που αποδίδεται στους Αργείους και η Πρασού.

Στην Ειρήνη του Αριστοφάνη ο Πόλεμος ρίχνει πράσα στο γουδί απειλώντας τις Πρασιές και ρίχνοντας σκόρδα απειλεί τα Μέγαρα πως θα γίνουν σκορδοστούμπι.

Στην Καστανιά όταν κάποιος ανασκελώνεται ή πεθαίνει, λένε «έπεσε τα λύκορδα». Παρεμφερής είναι η κοινότητα έκφραση «βλέπει τα ραδίκια ανάποδα».

Λω: Είναι μια λακωνική προσφώνηση της νύφης προς την πεθερά. Πρόκειται για τον συγκριτικό βαθμό του επιθέτου **αγαθός** (ο, η **λώων**, το **λώον**). Στους διαλόγους του Πλάτωνα ο Σωκράτης κάθε φορά που απευθύνει τον λόγο στον συνομιλητή του, τον αποκαλεί αγαθό που σημαίνει καλός (ω αγαθέ). Εξ άλλου και σήμερα χρησιμοποιείται η εξελιγμένη προσφώνηση, «καλέ», «καλή μου». Αν θυμηθούμε την αρχαία ελληνική Γραμματική, θα ανακαλύψουμε όρους που χρησιμοποιούμε και σήμερα. Από τον συγκριτικό βαθμό του επιθέτου αγαθός έχουμε το βελτιώνομαι από το βελτίων, το κράτιστος (=πολύ ισχυρός) από το κρείττων, το άριστος από το αμείνων και **λω** από το **λώων**.

Στην εκτεταμένη πατριαρχική οικογένεια, η ηλικιωμένη γυναίκα αποκαλούνταν «κυρά» και «κυρούλα». Στο χωριό ήταν συνηθισμένες οι εκφράσεις: «τι κάνει η κυρούλα σου;» και «θα σε μαλώσει η κυρά σου» δηλαδή η γιαγιά σου.

Μαγκούφης: ο μοναχικός, ο έρημος, από την τουρκική λέξη **Vakif**= κληροδότημα.

Τα βακουφικά κτήματα αφιερώθηκαν σε ευαγή ιδρύματα για κοινωφελή σκοπό (τεμένη, σχολεία, γηροκομεία κ.λπ.) ώστε να συντηρούνται από

τις προσόδους. Τα βακούφια τα διαχειρίζονταν στην Ελλάδα οι μουσουλμανικές κοινότητες με προϊστάμενο το μουφτή. Αυτά τα κτήματα έμεναν συνήθως απεριποίητα, ακαλλιέργητα, έρημα (μαγκούφια).

Φράση ελληνικής προέλευσης με παράλληλη σημασία σε άλλες εποχές είναι τα “**μα(ο)ναστηριακά**” (που λέγεται σαν κατάρα και σημαίνει ρημαδιακά). Τη Βυζαντινή εποχή αρκετοί άνδρες που δεν ήσαν και φανατικοί με τη χειρωνακτική εργασία γίνονταν καλόγηροι για να «**αράζουν**» και να γλυτώσουν τους βαρείς φόρους και τη στρατολόγηση σε άσκοπους πολέμους. Έτσι τα αντίστοιχα κληροδοτημένα κτήματα έμεναν ακαλλιέργητα και ρήμαζαν. Βέβαια από αυτήν τους την επιλογή ωφελήθηκε η γνώση γιατί αντέγραφαν χειρόγραφα και αναπαρήγαγαν και διέσωσαν αξιόλογα γραπτά κείμενα.

Μαζεύω: σημαίνει αθροίζω και προέρχεται από το ρήμα **ομαδεύω** με μετατροπή του δ σε ζ όπως στις λέξεις διαβολιά –ζαβολιά, διάγκυλον –ζάγκλα.

Κατά τον Ανδριώτη το μαζεύω προέρχεται από το μεταγενέστερο ομαδεύω με παρετυμολόγηση προς το μάζα μαζώνω.

Κατά τον Τσοπανάκη προέρχεται από τον δωρικό Αόριστο **άμασα** του αρχαίου ρήματος **αμάω** (=θερίζω, κατακόπτω), **αμήσω, ήμησα, αμητός**.

Στο χωριό λένε μάσαμε, θα μάσουμε, έμασα, μάστα και φύγε. Η πρώτη έννοια της λέξης ήταν το τέμνειν και δευτερεύουσα η της συγκομιδής, του μαζώματος δηλαδή. Οι θεριστές κατακόπτουν με το δρεπάνι τα στάχυα σε μάτσα, χερόβολα.

Μαρασκίνο: είναι το οινοπνευματώδες ποτό που φτιάχνουν οι νοικοκυρές από βύσινα (μαράσκια). Μαράσκια είναι το ξινά κεράσια, ξινοκέρασα.

Η λέξη προέρχεται από το ιταλικό **marasca** και σημαίνει το είδος αυτό των ξινοκέρασων.

Το φυτό (prunus cerasus, του είδους marasca) είναι αυτοφυές στις ακτές της Δαλματίας και η πόλη Ζαντάρ της σημερινής Κροατίας θεωρείται η πατρίδα του λικέρ μαρασκίνο. Σήμερα, φυσικά, το φυτό καλλιεργείται και αλλού.

Μαραχάρης: είναι ο αδύναμος άνθρωπος, ο ασθενικός, ο μαραζωμέ-

νος, ο άκεφος. Στη δημοτική υπάρχει το ρήμα **μαραχιάζω**, χάνω την ικμάδα μου, αρχίζω να μαραίνομαι, χάνω τα κέφι μου.

Το ρήμα προέρχεται από το **μαράχι** που είναι το **μάραθο**, ένα δροσερό φυτό με τριχοειδή φύλλα που μόλις το έκοβαν, έγερναν και μαραίνονταν. Το **μάραθο** ή **μάραθρο** των αρχαίων στην Ελλάδα απαντάται σε τρεις ποικιλίες. Καλλιεργείται ως λαχανικό αλλά σε μεγάλες ποσότητες για τα σπέρματά του. Ο μαραθόσπορος χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική, στην αρωματοποιία και ως άρτυμα. Πλήρως ώριμος και ξηρός ο μαραθόσπορος περιέχει αιθέριο έλαιο 5%, όμοιο με ανισέλαιο και χρησιμοποιείται αντί αυτού στη σαπωνοποιία, φαρμακευτική και την ποτοποιία (αρωμάτισμα του ούζου και παρασκευή του μαραθρίτη οίνου).

Ο Αρχίστρατος στον Αθήναιο αναφέρει πως στις **αλμάδες**, δηλ. τις ελιές που διατηρούνταν στην άλμη, «*άπαντες εμβάλλουσιν αεί μάραθον*».

Ο Γενάδιος αναφέρει πως έβαζαν σπόρους μάραθου στο μπουκάλι με το λάδι για να αρωματιστεί.

Τα χλωρά φύλλα του μάραθου τα χρησιμοποιούσαν στη μαγειρική, κυρίως με αγκινάρες κουκιά και αρακά. Από εκεί και η παροιμία «*άρραθα, μάραθα κουκιά μαγειρεμένα*», για όσους έλεγαν ανόητα και πράγματα κενά περιεχομένου.

Στα πεδινά, όταν πήγαιναν για αγροτικές δουλειές άρπαζαν και μια αγκαλιά μαράχι για τα κουνέλια. Οι αρχαίοι πρόγονοί μας χρησιμοποιούσαν το μάραθο και η περιοχή η κατάφυτη με μάραθο λεγόταν **Μαραθώνας**, όπως Ελαιώνας κ.λπ.

Το μαράχιασμα λοιπόν είναι το μαράζωμα και όταν πριν από 55 χρόνια ο μικρός Π. ταλαιπωρημένος από πνευμονία έγειρε το κεφαλάκι του, η γιαγιά είπε: το παιδί «*μαράχιασε*» και τον πήγαν άρον άρον στο νοσοκομείο.

Μελάς, μελιάς, μηλιός, ο ιξός. Η ιξία η λευκή ζει παρασιτικά πάνω σε μηλιές, καστανιές, βελανιδιές, έλατα κ.λπ. Η διασπορά των σπερμάτων γίνεται με τα πτηνά που αφήνουν τα περιττώματά τους στα δέντρα. Ο καρπός έχει μια κολλώδη ουσία με την οποία αλείφουν λεπτούς πασσάλους και φτιάχνουν τις **ιξόβεργες** (ξόβεργες) για να παγιδεύσουν πουλιά.

Μολαΐμης: είναι ένας χαρακτηρισμός που αποδίδεται σε ήρεμο και πράο χαρακτήρα. Είναι προφανής η λατινογενής προέλευση της λέξης.

Στο λατινικό λεξικό έχει το ρήμα **mollio** (=μαλάσσω, απαλύνω, καταπραύνω) και παράγωγα επίθετα με αντίστοιχες σημασίες, μαλθακός, νωθρός, ήπιος, άνανδρος.

Στο λεξικό της γαλλικής γλώσσας έχει επίθετα και επιρρήματα από την ίδια ρίζα (*molasse, mollement, mollet*) που σημαίνουν μαλθακός, ράθυμος απαλός. Το ίδιο ισχύει και για το λεξικό της αγγλικής γλώσσας *molient*=μαλακτικός *mollity*=μαλάσσω, *molification*=μαλάκωμα.

Μορέας και Μοριάς

Ο Γενάδιος στο Φυτολογικό λεξικό του, στηριζόμενος σε αρχαίους Έλληνες συγγραφείς, όπως ο Ξενοφώντας, ο Λυσίας, ο Αριστοτέλης, ο Αριστοφάνης, ο Ηρόδοτος, ο Αιλιανός, αναφέρεται στην **ήμερη ελιά** που στην αρχαιότητα ονομαζόταν **μορία**.

Ο Ξενοφώντας στο «Συμπόσιον» γράφει, πως στα Παναθήναια οι θαλλοφόροι κρατούσαν κλάδους «Μορίας Ελαιάς». **Μορίαί ελαίαί** προέκυψαν στη συνέχεια και άλλες γύρω από την Αθήνα και ιδίως στην Ακαδημία. Ο Αριστοτέλης στην «Αθηναίων Πολιτεία» (κεφ. 60) γράφει για τον τρόπο συντήρησης, συγκομιδής και διάθεσης του προϊόντος.

Τα έπαθλα στους μουσικούς αγώνες ήσαν αργυρά και χρυσά ενώ στους γυμνικούς αγώνες και στις ιπποδρομίες «έλαιον».

Κατά τον σχολιαστή του Αριστοτέλη, ονομάστηκαν **μορίαί**, επειδή κάθε άνθρωπος που είχε ελιές αναγκαζόταν να παρέχει ένα μέρος στα Παναθήναια.

Σύμφωνα με την παράδοση η θεά Αθηνά, όταν φιλονίκησε με τον Ποσειδώνα για την Αθήνα, φύτεψε στην Ακρόπολη την πρώτη ήμερη ελιά την **Μορίαν**.

Η λέξη μορία, θησαυρίζεται σε λεξικά της αρχαίας ελληνικής.

Κατά το Liddell Scott η μορία βρίσκεται συνήθως στον πληθυντικό με τη λέξη ελαία. **Μορίαί ελαίαί** ήσαν οι ιερές ελιές που βρίσκονταν στην Ακαδημία, στο Θησείο και στη συνέχεια «μορία ελαία» λεγόταν κάθε ελιά που φύτευε σε σηκούς ή περιβόλους ναών. Πιθανόν να ονομάστηκαν έτσι επειδή ήσαν **κομμένες (μειρόμεναι και μεμορημέναι)** από την πρώτη αρχέγονη ελιά στην Ακρόπολη.

Κατά τον Σουίδα «μορίαί ελαίαί» είναι οι ήμερες ελιές της Αθηνάς από το λάδι των οποίων έδιναν σαν έπαθλο στους νικητές στα Παναθήναια.

Προστάτης και φύλακας των ιερών ελαιών ήταν ο Δίας και γι' αυτό

υπήρχε άγαλμα του **Μορίου Διός** στον σηκό, στην Ακρόπολη.

Ο Αιλιανός στην Ποικίλη Ιστορία αναφέρει πως στην Αθήνα ευρέθηκαν πρώτα η συκιά και η ελιά, βασιζόμενος στον Ηρόδοτο. Ο Σοφοκλής στον Οιδίποδα εν Κολωνώ, αναφέρει πως κανείς δεν μπορεί να καταστρέψει το δέντρο αυτό, διότι το προστατεύει ο οφθαλμός του Μορίου Διός και η γλαυκομάτα Αθηνά.

Κατά το Γουδιανό λεξικό «μορία» άλλοι καλούν μόνο τις ιερές ελιές που είναι αφιερωμένες στη θεά Αθηνά και άλλοι κάθε ελιά.

Μοριάς και Μορέας ίσως λέγεται η περιοχή που είναι κατάφυτη από ελιές ήμερες και άγριες. Μοριάς όπως Πευκιάς στο Ξυλόκαστρο και Μορέας όπως Πευκενέας στα Μέγαρα.

Κανείς δεν γνωρίζει με ασφάλεια πότε ονομάστηκε Μοριάς η Νήσος του Πέλοπος. Αρχικά το όνομα αυτό δεν το έφερε όλη η Πελοπόννησος, αλλά μόνο περιοχή της Ηλείας.

Το όνομα Μορέας εμφανίζεται στο «Χρονικό του Μορέως», έργο ανώνυμου χρονικογράφου του 14^{ου} αι. Τα γεγονότα που διαδραματίζονται αναφέρονται κυρίως στην κατάκτηση του Μοριά και την ίδρυση του πριγκιπάτου της Αχαΐας. Στο Χρονικό «Μορέας» δεν ονομάζεται πάντα όλη η Πελοπόννησος αλλά κυρίως ο νομός Ηλείας.

Στον Βίο του Αγίου Μελετίου που σώζεται σε χειρόγραφο του Βρετανικού Μουσείου, του έτους 1111 μ.Χ., απαντάται για πρώτη φορά η λέξη ως “Μοραΐας”: “*Μνήσθητι Κύριε του δούλου σου Ανδρέου μοναχού του εκ της καθολικής εκκλησίας Ωλένης του Μοραίου*”.

Η επισκοπή Ωλένης ταυτίζεται με την περιοχή της Ηλείας. Στη notitia 7 που χρονολογείται το 901-902, αναγράφεται παρέμβλητη η **επισκοπή Μορέου** η οποία είναι ακόμη γνωστή από δύο σφραγίδες του 11^{ου} και 12^{ου} αιώνα καθώς και από αναφορά σε Τακτικό του τέλους του 12^{ου} αιώνα. Η έδρα της επισκοπής αυτής δεν έχει εντοπισθεί, ωστόσο η ταύτιση Μορέα και Ηλείας είναι μάλλον βέβαιη καθώς και η ταύτισή της με την επισκοπή Ωλένης. Σημειώνεται πως στον κάμπο του Μορέα υπάρχει τοπωνύμιο **Επισκοπή**.

Αρχικά Μορέας ήταν η περιοχή της Ηλείας γύρω από την αρχαία Ολυμπία. Μετά επεκτάθηκε σε όλη την Πελοπόννησο όπως έγινε με την Αχαΐα και τους Αχαιούς στον Τρωικό πόλεμο, όπου Αχαιοί ονομάστηκαν όλοι οι Έλληνες. Στα Ολύμπια οι Ελλανοδίκες προσέφεραν στον νικητή κάθε

αγωνίσματος στεφάνι ελιάς που ήταν σύμβολο νίκης και ειρήνης.

Ο καθηγητής Πέτρος Θέμελης στο άρθρο του «*Μοριάς- το όνομα και οι χάρες*», παραδέχεται πως δεν μας είναι γνωστή η ετυμολογική καταγωγή της λέξης και παραθέτει τις διάφορες απόψεις που διατυπώθηκαν κατά καιρούς.

Ο γλωσσολόγος Γεώργιος Χατζηδάκης υποστήριξε το 1893 ότι η λέξη σχετίζεται ετυμολογικά με τη **μουρέα**, κοινώς μουριά, λόγω της εκτεταμένης καλλιέργειας του δένδρου αυτού στην Πελοπόννησο. (να σημειωθεί πως στο Liddell Scott θησαυρίζεται η μορέα =μουριά και σχεδόν αμέσως καταγράφεται η μορία= ήμερη, ιερή ελιά).

Η ερμηνεία φαίνεται ότι στηρίζεται στον Βίο του Μελέτιου, όπου γράφεται το εξής: «*Κοινώς τώρα αύτη η Χερσόνησος λέγεται Μωρέας, ίσως με το να έχη πολλές μωρέας, ήτοι συκαμίνους μαύρας*».

Ο περιηγητής Διονύσιος από τον Χάρακα σημειώνει γύρω στο 300 μ.Χ., ότι μοιάζει με κουτσουρεμένο φύλλο πλάτανου («*ειδομένη πλατάνοιο μμουρίζοντι πετήλωι*»). Παρατηρώντας την κάτοψη της Πελοποννήσου από ψηλά, διαπιστώνεις ότι η δυτική πλευρά του πλατανόφυλλου εμφανίζεται πράγματι κουτσουρεμένη. Ο Πέτρος Θέμελης θεωρεί ότι στον επιθετικό προσδιορισμό «*μμουριά*» (κουτσουρεμένη), που διασώζει ο Διονύσιος, ενδέχεται να οφείλεται η νεότερη ονομασία του Μοριά. Η ερμηνεία αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι στο επίσημο κείμενο της Συνθήκης της Σαπιέντζας του 1209, μεταξύ του πρώτου ηγεμόνα της Αχαΐας, Γοδεφρείδου Βιλεαρδουίνου και της Βενετίας, ο Μοριάς αποδίδεται με το όνομα **Maureson** (από το μμουρίζων). Ορισμένοι μελετητές, όπως ο Βρετανός βυζαντινολόγος Στήβεν Ράνσιμαν, υποστηρίζουν πως ονομάστηκε έτσι επειδή το σχήμα της Πελοποννήσου μοιάζει με το φύλλο μουριάς.

Υπάρχει και μία σατιρική ερμηνεία του όρου «Μοριάς». Ο βυζαντινός σατιρικός συγγραφέας Μάζαρις στο έργο του «*Επιδημία Μάζαρι εν Άδου*», του 1415, όπου δίνει πληροφορίες για την Πελοπόννησο χαρακτηρίζει ως άθλιες τις συνθήκες ζωής των κατοίκων. Για τον λόγο αυτό καταγράφει ότι ο όρος «Μοριάς» προέρχεται από τη λέξη «*μωρία*»! Ο Φαλμεράιερ υποστηρίζει πως ο Μοριάς προήλθε από τη σλαβική λέξη **morje** (η θάλασσα) καθαρά σλαβικό όνομα που σημαίνει ακροθαλασσιά, ακρογαλιά, έκταση στην ακτή, παραθαλάσσιο μέρος, πεδιάδα. Κατά τον Φαλμεράιερ αυτή την ονομασία αρχικά έφεραν μόνο οι δυτικές περιοχές της Πελοποννήσου και κυρίως της Ηλείας που κατοικούνταν από τη μεγάλη

φυλή των Σλάβων. Επίσης έχει υποστηριχθεί -αβάσιμα βέβαια- ότι η λέξη Μωρέας μπορεί να προήλθε από το μετασχηματισμό της λέξης Ρωμαία.

Κατά τη γνώμη μας το συμπέρασμα είναι πως ο Μοριάς έλκει την ονομασία του στα μυθικά χρόνια, όταν η θεά Αθηνά φύτεψε την «Μορίαν ελαίαν». Το ιερό άλσος «Άλτις» της Ολυμπίας ήταν κατάφυτο από ελιές, πεύκα και δρυς.

Μόσχος: α) Ο μικρός κλάδος ή βλαστός, το **μόςχευμα**. Αναφέρεται και στην Ιλιάδα, «*δίδη μόσχοιο λύγοισι*», Ιλ. Λ 105.

Κατά τον Ησύχιο από τη λέξη «μόςχος» προέρχονται και οι λέξεις **μοσκεύω** και **μουσκεύω**, αφού οι νέοι βλαστοί που μεταφυτεύονταν χρειάζονταν συχνό πότισμα.

β) Το **μοσχάρι**. Η λέξη απαντάται σε πολλούς αρχαίους Έλληνες συγγραφείς: Ευριπίδη, Ηρόδοτο, Αριστοφάνη κ.λπ. Στο Ευαγγέλιο συναντάμε τη φράση «*μόςχος σιτευτός*», (κατά Λουκάν ιε').

γ) Το **Καρυοφύλλι** των δημοτικών τραγουδιών που οι κοπελιές το χρησιμοποιούσαν για άρωμα (όταν τρίψεις το φύλλο του, μοσχοβολάει σαν μοσχοσάπουνο).

Θα ήταν ενδιαφέρον και χρήσιμο να μας το υποδείξουν οι έμπειροι Καστανιώτες και να διαδοθεί το μοσχομύριστο φυτό.

Μοτσάρα (τα έκανα μοτσάρα): μια φράση που σημαίνει τα έκανα **μαντάρα, απέτυχα**. Κατά τον Χόφμαν **μοτός, μοτή** και **μοτάριον** είναι νήματα που αποσπώνται από λινό ύφασμα και χρησιμοποιούνται για την επίδεση τραυμάτων. **Μοτόω** σημαίνει καλύπτω το τραύμα με μοτό. Ο Δουκάγγιος δίνει οδηγίες για την επίδεση τραύματος (μότωση) με μοτάριο το οποίο προέρχεται από ράκη (παλιά πανιά). «*Και όταν απονίψης αυτήν, ποιήσον μοτάριον, και βάπτιζε εις τον ζωμόν της αγχούσης...*» ή «*τα μοτάρια, ως ίστε εκ ράκους εισίν*».

Η επίδεση του τραύματος γίνεται με κομματιασμένο ύφασμα, κουρέλι και ίσως η λέξη προέρχεται από το ιταλικό ρήμα **mozzare** που σημαίνει τεμαχίζω. Κατά το λεξικό Μπαμπινιώτη **μοτσαρέλα** είναι ιταλικό τυρί που διατίθεται σε κομμάτια. Σε διάλεκτο της Νεάπολης η mozzarella είναι υποκοριστικό του mozza, <ρ.mozzare αποκόπτω, επειδή τεμαχίζεται σε μικρά κομμάτια και mozzo είναι ο αποκομμένος, κολοβός, ακρωτηριασμένος.

Μούργα: (αμούργα, αμόργη, αμοργή το καταπάτι του λαδιού).

Η μούργα στα «Ατακτα» του Κοραή λέγεται **αμούρι** και **αμόργη**. Είναι το παχύτατο μέρος του λαδιού, που μαζεύεται στον πάτο του πιθαριού ή του λαδικού.

Επίσης κατά τον Σουίδα αμόργη είναι η **τρυγία**, και αμοργίς είναι η υποστάθμη του ελαίου και τρυγία του οίνου δηλ. το κατακάθι, η λάσπη.

Κατά το Γουδιανό λεξικό: «*η αμόργη εκ του αμέργω γέγονε, είναι δε υποστάθμη ελαίου και τρυγή οίνου, έστι δε και είδος βοτάνης πορφυράς εξ ης και τα αμόργινα ιμάτια*».

Και στο ετυμολογικό του Χόφμαν η λέξη προέρχεται από το ρήμα αμέργω= δρέπω, σύρω, κόπτω. Αμοργός είναι ο εκθλίβων, ο αποστραγγίζων, ο εκμυζών και αμόργη η υποστάθμη από την έκθλιψη των ελαίων.

Ο σκύλος με το σκούρο χρώμα λέγεται **μούργος**=μουργός<μούργα<αμόργη (ετυμολογικό λεξ. Ανδριώτη).

Αλλά και **Αμόργιανη**, τοπωνύμιο της αγροτικής περιοχής Καστορείου με μαύρο αποσαθρωμένο χαλίκι που στραγγίζει και δεν βαστάει καθόλου νερό.

Στην Ποντιακή διάλεκτο «ο **μαύρος** και **άχρηστος** ζωμός ο εκκρινόμενος εκ των καταπατουμένων ελαίων εν τω ελαιοτριβείω» λέγεται γάρος.

Στη νότια Λακωνία η μούργα λέγεται και **κατσίγαρος**, μια λέξη που έρχεται από τα αρχαία χρόνια και σημαίνει άλμη, σαλαμούρα. Η λέξη θησαυρίζεται στον Αισχύλο, στον Σοφοκλή, στον Αθήναιο στον Στράβωνα, στον Γαληνό. Από το αρχαίο **γάρος**, προέρχεται το μεσαιωνικό γαρίζω (έχω κακή γεύση) και φθάνουμε στο σημερινό **γαριάζω** και γαριασμένος που σημαίνει χάνω τη λάμψη μου.

Στη δεκαετία του '50, στα παλιά λιοτρίβια ο **λιόσμος** (το λιοζούμι, ο κατσίγαρος) που αποχετευόταν σε ένα ξίσκεπο αυλάκι, πάνω-πάνω ήταν πηχτός και λεγόταν μούργα. Με αυτή τη μούργα μαζί με τα κατακάθια από τις λίμπες και τα τηγανόλαδα, οι γυναίκες έφτιαχναν σαπούνι. Έβαζαν καλάμια κάθετα στη ροή του κατσίγαρου σε απόσταση μισού μέτρου περίπου, και εκεί μαζευόταν η μούργα που ήταν σαν την άφρη του βραστού κρέατος. Μάζευαν με τρυπητή κουτάλα (κεψέ) τη μούργα και την έβαζαν σε μεγαλούτσικα ντενεκεδάκια από κονσέρβες που τους είχαν βάλει σύρμα για χεράκι. Η καλύτερη συγκομιδή γινόταν στα ξυλάκια που ήσαν πιο κοντά στο λιοτρίβι. Η κάθε γυναίκα ή κορίτσι είχε σημαδέψει τα

δικά της και γίνονταν τρικούβερτοι καβγάδες αν δεν τηρούνταν η σειρά.

Μπασιά: «έχει μπασιά» έλεγαν όταν πήγαιναν σε δημόσιο κατάστημα να εξυπηρετηθούν σε τακτό χρόνο και συναντούσαν πολύ κόσμο στην ουρά (π.χ. για να πληρώσουν λογαριασμούς, να εισπράξουν τη σύνταξη, να ψηφίσουν...). Η μπασιά (**έμβαση**) ήταν στο σημείο μπροστά στην είσοδο. **Έμβασις** λεγόταν στα αρχαία χρόνια η επιβίβαση στο πλοίο και **Εμβάσιος** ονομαζόταν ο Απόλλωνας τον οποίο επικαλούνταν οι επιβιβαζόμενοι σε πλοίο για να τους προστατέψει. **Εμπατή** είναι η κύρια είσοδος του σπιτιού αλλά και **εμπαδόν** ένα μικρό χωλ στην είσοδο.

Στη Θηραϊκή γλώσσα αμπασία και αμποριά είναι το μέρος από εισερχόμαστε στα αμπέλια. Στη Σπάρτη **μπασιά** λέγονται οι μη αναμενόμενες επισκέψεις.

Με τη λέξη σχετίζεται η ονομασία της Μονεμβασιάς.

Το κάστρο της Μονεμβασιάς (λαλούδι της Μονεμβασιάς) κτίστηκε πάνω σε βράχο (λαλούδι=πέτρα) με μοναδική πρόσβαση από τη στεριά, μια στενή λωρίδα γης. Εποικίστηκε τον 6^ο μ.Χ αιώνα, από Λάκωνες που κατασκεύασαν και την πρώτη ξύλινη, κινητή γέφυρα για να ενώσουν τον βράχο με την ακτή. Έτσι προέκυψε η ονομασία του κάστρου (μόνη εμβασιά, μπασιά) που σημαίνει «μοναδική είσοδος».

Μπεζεστένι: (**Bedestān, bede-sten, bezistān**, τουρκ. λ.) κλειστός χώρος προστατευμένος από κλοπή και πυρκαγιά, εμπορικών συναλλαγών για πολύτιμα προϊόντα, όπως μέταλλα, πολύτιμους λίθους, υφάσματα.

Στο Καστόρι, στον Άγιο Μάμα, υπάρχουν μπεζεστένια που δεν είναι κλειστά, απλά είναι χώροι με υπόστεγο που εξυπηρετούνταν οι έμποροι στο πανηγύρι, στα τέλη Ιουλίου.

Τα μπεζεστένια είναι οι **έμβολοι** της Βυζαντινής εποχής. Στους εμβόλους έβρισκαν καταφύγιο οι άστεγοι της Πόλης που λέγονταν **εμβολάριοι**.

Ο Ίων Δραγούμης στο βιβλίο του «Στην Πόλη», καταγράφει τις εντυπώσεις του από την περιήγηση στην Πόλη που τον συνόδευε ο Μέγας Σκευοφύλαξ. «Οι δρόμοι αυτοί είναι οι ίδιοι των Βυζαντινών. Οι Τούρκοι δεν τους έχουν αλλάξει. Αυτός όμως ο μεγάλος δρόμος του Φαναριού, βλέπετε, είναι έξω από τα τείχη· πριν ήταν θάλασσα εδώ, ύστερα έγινε και ο δρόμος και τα σπίτια τούτα. Δεν ήταν όμως έτσι στρωμένοι οι δρόμοι, ήταν

στρωμένοι με μεγάλες πέτρες. Θα σας δείξω ένα πλακόστρωμα τέτοιο έξω από τα τείχη, στο δρόμο της Σηλυμβρίας. Τον έστρωσε, λένουν, ο Ιουστινιανός». «Τι είναι δω;», «Αυτό είναι έμβολος». «Δηλαδή;» «Σκεπαστή αγορά, με θολωτά, καμαρωτά ταβάνια, καθώς βλέπετε, η μόνη που μας απέμεινε, μοναδικό δείγμα τέτοιου χιρίου. Οι Τούρκοι αυτούς τους εμβόλους μιμήθηκαν κι έκαμαν τα παζάρια τους. Τίποτε δεν ανεκάλυψαν οι Τούρκοι όλα τα έχουν πάρει από εκείνους, αρχιτεκτονική, υδραγωγεία, κάστρα, δρόμους. Εδώ κοντά είναι και η παλαιότερη από τις εκκλησίες που μένουν ακόμη όρθιες στην Πολη. Την έχουν κάμει και αυτήν τζαμί οι Τούρκοι».

Στην αρχαιότητα η Στοά Αττάλου είχε εμπορικό χαρακτήρα και διέθετε είκοσι ένα καταστήματα τετράγωνα.

Αποτελούσε τον μεγαλύτερο στεγασμένο χώρο συνάντησης και περιπάτου των Αθηναίων αλλά κυρίως τόπο εμπορίου.

Μπεχτάσια: (*bektāši*, τούρκ. λ.) η λέξη προέρχεται από τους μπεχτασίδες μοναστικό μουσουλμανικό τάγμα με ιδρυτή το Χατζή Μπεκτάς Βελή. Η κοσμοθεωρία τους συνδυάζει τον νεοπλατωνισμό, χριστιανικές ορθόδοξες αντιλήψεις με την παλαιοτουρκική αίσθηση ελευθερίας, της ανεξιθρησκείας και της θετικής αντιμετώπισης της ζωής.

Μπολιάρης: είναι αυτός που γυρίζει, περιφέρεται. Η λέξη προέρχεται από το αρχαίο ρήμα **πολέω** ή **πολεύω** που σημαίνει περιφέρομαι, περιπλανώμαι, συχνάζω, κατοικώ.

Η λέξη συναντάται στους τραγικούς ποιητές Αισχύλο και Ευριπίδη, στον ρήτορα Λυσία, στον ποιητή του διδακτικού έπους Ησίοδο και αλλού.

Στο χωριό λοιπόν, αυτούς που περιφέρονται άσκοπα και δε μαζεύονται στο σπίτι τους, τους λένε μπολιάρηδες. Από την ίδια ρίζα προέρχονται οι λέξεις **ονειροπόλος**, **αναπολώ**, **θαλαμηπόλος**, **αιπόλος** (= γιδοβοσκός), αλλά και το **πωλώ** που σημαίνει ανταλλάσσω, εμπορεύομαι, προσφέρω κάτι προς πώληση αντίθετα με το **ωνούμαι** (ώνια, ψώνια) που σημαίνει αγοράζω.

Μπουζιάνι (και ξεμπουζιανιάστηκα): είναι το μέρος που πίνουμε στο τσουβάλι για να το μεταφέρουμε. Άλλος λέει μπουζιάνι το πάνω μέρος του τσουβαλιού, το λαϊμό δηλαδή που το δένουμε με σπάγκο ή σύρμα. Άλλοι λένε πως είναι τα δυο ακρινά αυτιά του τσουβαλιού στο κάτω μέρος, στη

βάση δηλαδή. Όταν λοιπόν συνεργάζονται δυο για το κουβάλημα ο ένας πιάνει από το πάνω μέρος και ο άλλος από τις δύο κάτω άκρες. Όταν αυτά τα πιασίματα ξεφύγουν ή λυθούν τότε μιλάμε για ξεμπουζιάνισμα.

Η λέξη χρησιμοποιούνταν και μεταφορικά. Όταν στο καταχείμωνο οι γυναίκες ντύνονταν σαν κρεμμύδια, πάνω στις δουλειές που ζεσταίνονταν άρχιζε το βάλε-βγάλε, τα ρούχα φεύγανε από τη θέση τους και τότε άκουγες ένα απελπισμένο «ξεμπουζιανιάστηκα».

Μπουκουβάλα: είναι καψαλισμένο ψωμί στη θράκα και βουτηγμένο στο φρέσκο λάδι. Αυτό γινόταν στο λιοτρίβι όταν έβγαζαν οι γεωργοί το λάδι τους. Μπουκουβάλα στο λιο(α)τρίβι και λουκουμάδες ή λαλαγγίδες στο σπίτι.

Εδώ και αρκετά χρόνια, την τελευταία Κυριακή του Νοέμβρη, καθιερώθηκε στο Καστόρι η γιορτή της Μπουκουβάλας, ιδέα του αείμνηστου Παναγιώτη Κραμποβίτη.

Η λέξη δε βρίσκεται στα λεξικά της αρχαίας γλώσσας, γιατί δεν άρχιζε ελληνική λέξη από τα συμπλέγματα μπ, ντ, γκ. Η λέξη είναι λατινικής προέλευσης **bucca**=στόμα (βούκα) και μπούκα=στόμιο.

Επειδή τα λιοτρίβια δούλευαν στην καρδιά του χειμώνα και στο Δωδεκάμηρο των Χριστουγέννων, παραδόθηκαν ιστορίες με καλλικιάτзарους που πήγαιναν για ζαβολιές στα λιοτρίβια και τους καψάλιζαν με δαυλιά.

Μπουμπουλώνομαι και ...αμοργινοί χιτώνες. Η λέξη μπουμπουλώνομαι σημαίνει τυλίγω το κεφάλι μου με μαντήλι καλά, ώστε να καλύπτεται αρκετά το πρόσωπο. Η λέξη δεν θησαυρίζεται στα λεξικά της Ν.Ε. γλώσσας παρότι ήταν εύχρηστη κυρίως στην ύπαιθρο. Είναι άγνωστης ετυμολογικής προέλευσης με την ελάχιστη πιθανότητα να σχετίζεται με την Μπουμπουλίνα η οποία έδενε το μαντήλι της με ιδιαίτερο τρόπο χωρίς όμως να καλύπτει το πρόσωπό της.

Σε καστανιώτικη λαογραφική εργασία, **μπουμπούλα** λέγεται ο υμένας που είχαν μερικά νεογέννητα στο πρόσωπο (προσωπίδα) και είχε μαγικές ιδιότητες. Οι γυναίκες μπουμπουλώνονταν για να προφυλάσσονται από τη σκόνη, τον ήλιο, το κρύο.

Οι γυναίκες της Αμοργού σε όλες τις υπαίθριες εργασίες κάλυπταν το πρόσωπό τους με λευκότατα τουλουπάνια αφήνοντας ακάλυπτους μόνο τους οφθαλμούς και ουδέποτε περπατούσαν ανυπόδητες και ξεκάλτσω-

τες. Θέριζαν, αλώνιζαν και τρυγούσαν με κομπά γάντια βαμβάκινα που έπλεκαν οι ίδιες, μάλιστα για το μάζεμα των σύκων είχαν γάντια που άφηναν γυμνές τις άκρες των δακτύλων.

Στην Αμοργό από τα παλιά χρόνια κατασκευάζονταν διαφανείς και λεπτοφυείς χιτώνες που ήσαν περιζήτητοι από τις πλούσιες δέσποινες των Αθηνών, της Κορίνθου και άλλων πόλεων. Το χρώμα τους λεγόταν αμόργινο και βάφονταν με κάποιον χρωστικό λειχήνα ο οποίος φύεται άφθονος στο νησί. Ο λειχήνας αυτός μέχρι πριν από κάποιες δεκαετίες εξαγόταν και χρησιμοποιούνταν σε βαφικά εργοστάσια της Ευρώπης (ιδέ λήμμα Αμοργός στο λεξικό Ελευθερουδάκη).

Μπουρλιάζω: η λέξη προέρχεται από την ελληνιστική **βρούλο**, και αργότερα **βούρλο**, με το οποίο έπλεκαν διάφορα σκεύη. Επίσης σε βούρλα περνούσαν οι κυνηγοί και οι ψαράδες μικρά ψάρια ή πουλιά, και τα πουλούσαν στην αγορά. Αλλά και οι αγρότες κρεμούσαν σε αρμαθιές προϊόντα που διατηρούνταν ξερά, όπως κρεμμύδια, πιπεριές, αμπελόφυλλα, σύκα κ.ά.

Από κει λοιπόν το μπουρλιάζω σημαίνει συνδέω με κλωστή ή με οποιοδήποτε άλλο δεσμό αλλά και πλέκω ή ανακατώνω κυριολεκτικά και μεταφορικά.

Στην Καστανιά ακόμα και σήμερα η λέξη χρησιμοποιείται για το πέραςμα της βελόνας.

Πόσες φορές η κυρούλα του σπιτιού, δεν πάλευε να μπουρλιάσει (περάσει) τη βελόνα για να μπαλώσει τα σκουτιά και τα τσουράπια, λέγοντας την παροιμία “η πολυμπαλωματού, νίκησε την πολυπανούσα”.

Μπρούκλης: είναι ο λεφτάς που ήρθε από την Αμερική.

Το επίθετο μπρούκλης προήλθε από το **Μπρούκλιν**, προάστιο της Νέας Υόρκης. Φαίνεται πως οι Έλληνες της αμερικανικής διασποράς διηγούνταν ό,τι τους εντυπωσίαζε στην Αμερική και ειδικότερα στο Μπρούκλιν (κυρίως η γέφυρα του Μπρούκλιν) και από κει τους απέδωσαν το επίθετο μπρούκλης. Όταν γύρισαν οι πρώτοι Έλληνες μετανάστες της Αμερικής, οι μπρούκληδες, στα 1900, ντυνόntonτουσαν δυτικότερα σε αντίθεση με τους φτωχούς ντόπιους που φορούσαν φουστάνελες και γουρνοτσάρουχα. Είχαν συνήθως χρυσό ρολόι κρεμασμένο στο γιλέκο τους με χρυσή αλυσίδα, χρυσά δόντια, είχαν τον αέρα του ταξιδεμένου, έφεραν λέξεις

όπως μεσίνι, φρίζα, στέκι και βέβαια την τσέπη γεμάτη δολάρια. Όταν χόρευε στα πανηγύρια και στα γλέντια ο μπρούκλης, κόλλαγε στο μέτωπο του οργανοπαίχτη δολάρια ή πέταγε τελετουργικά στην πίστα χαρτονομίσματα.

Ο μπρούκλης ερχόταν στο χωριό, σε κάπως προχωρημένη ηλικία και διάλεγε το πιο όμορφο κορίτσι για να κάνει οικογένεια. Ακόμα και σήμερα αναθυμούνται οι ντόπιοι και ακούς τη φράση «παντρεύτηκε έναν μπρούκλη». Οι μπρούκληδες έστελναν δολάρια για να γίνουν δρόμοι, υδραγωγεία, εκκλησίες, σχολεία, προίκιζαν φτωχά κορίτσια, δεν ξέχασαν ποτέ την ιδιαίτερη πατρίδα τους. Και όπως λέει ο ποιητής: «Σαν πήγε στην Αμερική γύριζε ο νους του πίσω καθημερινή και Κυριακή».

